

PEDAGOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K37372

E. LENDERI
ERAGÜMNAASIUM

LOENGUTEKST.

ETTE KANTUD 9. JUUNIL 1988. a.

SILVIA KABI

K37372

E. Lenderi
Enagimnaasium.

Loengutekst.
Ette kantud
9.06.1988.

P. Kabi

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K37372

S I S U K O R D

1.Sissejuhatus.	lk. 1
2.Mönda sajandialguse koolioludest.	lk. 2
3. V.Lender V.Lender.	lk. 4
4.E.Lender. Eluloost ja kooli asutamisest.	lk. 5
5.Ülestähendusi koolist.	
Aastad 1907-1920.Koolielu korraldusest.	
Suur- Karja t. 13	lk. 9
Douglaste t. 2	lk.12
Maakri t. 28	lk.12
Koolivormist.	lk.12
Ehitusühing.	lk.13
Kreutzwaldi 25. Koolimaja ehitamisest.	lk.14
Vilistlastekogu.	lk.16
Lasteaed. Kasvatajate kursused.	lk.17
Aastad 1920-1940. Koolielu korraldusest.	
Üldiselt.	lk.18
Õpetajaskonnast.	lk.19
Õpilaskonnast.	lk.25
Klassivälisest tegevusest:	lk.29
(Ajakiri)	lk.31
(Ekskursioonist)	lk.32
Aastad 1940- 1944.	
1940/41.ö.-a.	lk.33
1941/42.ö.-a.	lk.40
1942/43.ö.-a.	lk.41
1943/44.ö.-a.	lk.41
Sõja-aastate olmemuredest.	lk.42
Koolivälisest tegevusest.	lk.45
Koolinädalad 1944.	lk.46
6.Kasutatud allikad.	
7.Lisad.	
7.1.Klassitunnistus 1912/13.õppeaastast.	1 leht
7.2.Õpetajate nimestik õppeainete kaupa 1907-1931.a.Mittetäielik.Brošüürist "...25 aastat".	3 lehte
7.3.Õpetajate nimestik 1943/44.ö.-a. Fond 330,n.1,sü 17	1 leht
7.4.E.Lenderi Tütarlaste Eraalgkooli tunni- kava 1932.a. I-VI klassini.Fond 319	1 leht

- 7.5.E.Lenderi Tütarlaste Erahumanitaargümnaasiumi tunnikava 1933/34.ö.-a. Fond 319. 1 leht
- 7.6.Viimaste õppenõukogude protokollid 1943/44.ö.-a. ja esimesed protokollid 1944/45.ö.-a. kuni 4.dets. 1944.Fond 330,n.1. 3 lehte
- 7.7.E.Lenderi Eragümnaasiumi õpilaste eesnimede võrdlus aastatest 1919 ja 1944. 1 leht
- 7.8.Lenderi stipendiumi tähtaeg. Fotokoopia Pedagoogikamuseumis. 1 leht
- 7.9.IV klassi õpilase koolipäev 1936.aastal. S.Kabi mälestus. 3 lehte
- 7.10. 4 fotot E.Lenderi Eragümnaasiumi koolimajadest. 2lehte

1. Sissejuhatus

Alustan selle mõttega, millega kooliõde Valeria Villandi oma "Loomingu" artikli lõpetab:

"Kõige juures on kasulik arvestada positiivset osa eelmiste põlvkondade ja varasema kooli, ka E. Lenderi Gümnaasiumi praktikast ja kogemustest." ("Looming", 1987, nr.10).

Mina ei sea endale ülesandeks selle kooli praktiliste kogemuste analüüsi, vaid kasutades antud aega, tuua seekord mõtteisse meie kooli, kuidas ta tekkis, elas ja oli. (Õppisin seal ise aastatel 1933-1944). Ülevaateks kasutasin arhiivide materjale, mälestuste kogumiseni ei jõudnud. Ettekandes olen pannud ka rohkesti tsitaate ja andmeid loetud dokumentidest, kuivõrd need minu arvates ilmestavad möödunud aegu. Materjali järjestamisel on silmas peetud kronoloogiat.

Mitmevärviliste koolimütsidega õppurkond puudub Tallinna tänavapildist juba rohkem kui neli aastakümnet ja viimase lennu abiturientid on enamasti vanaema-seisuses, kuid tähelemerk ELG elab - elab kuuekümnenda aastates ja vanemais, elab mõtteis või vestlusringis mälestustena.

Elfride Lenderi Eragümnaasium oli kool Tallinnas aastatest 1907-1940. Kui väga lihtsalt kooli saamisloole läheneda, tuleb silme ette seada üht 1906. a. sügisõhtut sõprade seltsis. Päeval oli E. Lender teada saanud oma õpilaste läbikukkumisest vene keeles kroonugümnaasiumi sisseastumiseksamitel. Hing oli kurb ja süda oli täis, sellepärast lõi rusikaga lauale ja ütles: "Avan ise gümnaasiumi!" Öeldud, tehtud. Gümnaasium sai loodud ja nüüd elavad õpilased sealtsaadud vaimusega laias maailmas. Seesama vaimsus kutsus kaugeid kooliõdesid jagama USA-s ja Austraalias E. Lenderi nimelisest mälestusfondist stipendiumi kahele naisüliõpilasele, kes õpivad pedagoogiks ja täiendavad end eesti keele alal. Nii püsis kunagise kooli vaim edasi määramatuid aegu ka siis, kui polegi füüsiliselt enam kedagi, kes selle kooliga seotud.

2. Mõnda sajandialguse koolioludest

Sajandialguse Tallinnas tegutsesid kroonu-, linna-, kiriku- ja erakoolid. Tooniandvamad tütarlaste hariduse osas olid: Tallinna Naisgümnaasium (asut. 1874), vene õppekeelega nn. Kroonugümnaasium. Tartu mnt. 11.

Tallinna I järgu tütarlastekool (Töchtereschule) (asut. 1641) Linnakool, Lai 25.

5 linna tütarlaste algkooli

4 kirikukooli mõlemast soost lastele

9 erakooli tütarlastele (vene k.)

Peale nende veel poiste- ja segakoole, aga ka kõike kokku lugedes oli koole äärmiselt vähe. Kooliõpetuse tegi eestlastele keerulisemaks sundus 1887. aastast ainult venekeelset õpetust anda. Kuigi käsk oli karm, ei leidnud see sajaprotsendilist rakendust. Kõigepealt pidi olema vene keelt oskavaid õpetajaid. Päevapealt neid ei leitud, ei jõutud keeltki ära õppida. Kustav Olliku andmeil ei vallandatud keeleoskamatusse pärast kuigi palju õpetajaid. Kuid näiteks kindlameelselt lahkus Peetri reaalkooli direktor Peter Osse (kodumaale Sveitsi), sest ei pidanud võimalikuks kasvatada noori vöörkeele (vene keele) baasil. Ta ei teadnudki, et ta eesti poisse kasvas ometi vöörkeeles (saksa k.). Tütarlaste algkooli juhatajad olid kõik enamasti kõrgema tütarlastekooli kasvandikud, meelsuselt sakslannad ja samas vaimus kasvasid nad ka oma õpilasi, kuigi pealtnäha vene keeles. Omavahel ei kõneldud kunagi vene keeles. Kui tugev see saksa vaim oli, näitab tähelepanek 1907. aastast. Kõrgema tütarlastekooli juhataja Wilhelmine Stamm ei pannud kuulutusi õpilaste vastuvõtmise kohta eesti lehtedesse. Kui ta tähelepanu sellele juhiti, imestas ta: "Aber wir haben sehr wenig Kinder vom Lande!" Sel ajal oli linnavalitsus juba kaks aastat olnud eestlaste käes, aga linna keskkooli juhataja oli veel arvamisel, et Tallinnas elavad vaid sakslased, saksa lehtede lugejad.

Olemasolevad koolid olid kitsastes tingimustes, sageli korteritest kohandatuis. Aasta 1904 oli selles mõttes erakordne, et sel aastal said kaks linna algkooli korraliku kooli tarvis ehitatud maja. Kuidas see juhtus? 1902. aastal oli keiser Nikolai II Tallinnas. Suurest visiidist pidi linna ka

jälg jääma ning ta käskis 2 uut koolimaja ehitada. Ehitatiⁿⁿ Anno-kool (Tartu mnt. 33), mis maksis 400 000 rbl. (Nimest! Ehtasid sakslased, kes ei tahtnud koolimajale vene keeles "aasta" kirjutada jaladusid siis Anno 1904, millest tuli rahvakeelde kooli nimi) (Olilik I, lk. 40-43).

Saabus revolutsiooni-aasta 1905. Muude nõudmiste kõrvel esitati nõudmised ka haridusele:

- 1) emakeelne kohustuslik tasuta õpetus algkoolis,
- 2) ühtluskooli kehtestamine,
- 3) kaotada usuõpetus koolis,
- 4) anda lastevanematele ja õpetajatele laiemad õigused kooli ja hariduselu juhtimiseks (ENE 2k, lk. 105).

Ja nii öeldaksegi ENE-s (samas)

"Kasutades revolutsiooni survele saadud õigust õpetada erakoolides emakeeles, asutati eesti kodanlike tegelaste algatusel eesti õppekeelele koole."

Juba möödunud sajandilgi oli ärksa mõttega ja ettevõtlikke inimesi koolipõllul, kes koole asutasid, kas või teise keele peal, aga vaimult eestimeelseid. Näit. Hugo Hermann Fürchtegott Treffneri (1845-1912) kool hakkas õpetust jagama 1884.a., sai 1890.a. täieliku gümnaasiumi kursuse ja 1907.a. eragümnaasiumi õigused, kuid õpetus käis algul saksa keeles, 1889. aga vene keeles.). Tartusse 1906.a. loodud Eesti Nooresoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumis hakati eestikeelset õpetust jagama, sest arvata võib, et seal eestikeelne intelligents suurema arvulisem oli kui teistes linnades. Koolide asutamine eestlaste jaoks oli käima pandud. Tänu Tallinna linnavalitsuses olevatele eestlastele õnnestus 1907.a. läbi viia koolilaste loendus, mis pidi linnavalitsusele paberi peal tõendama koolide arvu suurendamist^{vajadust} Registreeriti

8471 kooliealist (8-15-a.)

6214 käisid koolis

2257 (26,6%) ei käinud koolis.

Neist 722 olid 2 aastat koolis õppinud, aga 1535 olid täiesti ilma koolita. Lahenduseks pakuti, et mõned klassid hakkavad tööle vahetuses. Lahendust ei leitud.

Kooliskäimine nõudis ka raha. 3. mail 1908.a. anti välja seadus sundusliku maksuta alghariduse kohta, kuid alles 1913.a. (14. juunil) haridusministeerium teatab, et annab sekkeks summad.

(Ollik I, lk. 60). Algkoolide ülevalpidamiseks summad kasvasidki:

1905.a. 30 820 rbl. 88 kop.

1915.a. 134 894 rbl. 30 kop.

Üllatav on aga kaasajal teada, et niisuguste tingimuste juures raatsiti noil aastail spordiühingule "Kalev" maksta 250 rbl. talve pealt Snelli tiigi liuvälja korrasoleku eest (Ollik I, lk. 71).

Sajandi algul toimusid muutused linnavõimude hulgas. 1905.a. valis uus Linnavolikogu linnapeaks kubermangu linnaasjade komisjoni alalise liikme Giatsintovi, abiks "Teataja" toimetaja K. Pätsi ja üheks linnanõunikuks insener V. Lenderi (Ollik I, lk. 49/50). Esialgu oldi võimu juures küll lühikest aega, sest mõned valituist vahistati, kes lühemaks, kes pikemaks ajaks, kuid 1906.a. valiti ometi linnapeaks Voldemar Lender.

3. Voldemar Lender 1876-1939

7lk. linnapea 1906-1913

Mõni sõna mehest, kelle perekonnanimi ka tulevase kooli nimeks sai.

Voldemar Lender õppis Riias inseneriks. 1898. aastal tuli ta üliõpilasena Tallinna puhkusele. Elfriede Meikov'il oli toorkord raskusi matemaatika eksamiga ning sugulaste poolt soovitati talle V. Lenderit repetiitoriks. Tutvus sõlmiti ja - jäi. 1904.a. loodi abieluliit nüüd juba linnanõunikuks saanud V. Lenderiga.

V. Lender kavatses küll Venemaale minna, kuid ootamatult tuli pakkumine asuda tööle "Dvigateli" vagunivabrikusse. Vabriku juhtkond koosnes poolakaist. Üks koht vabanes. Kuna vabale kohale kaasmaalast polnud saada, võeti eestlane. Eestlane tahtiski heameelega Tallinna jääda, sest "mõned tema sõbrad koondusid Tallinna ja loodetavasti tuleb neid veelgi, sest "Teataja" ja meie rahva tulevik on suurem tõmbenumber kui edasiharimihe Venemaal." (ML, lk. 139).

Veel üks kild tema eluloost. V. Lender tegutses ka majade projekteerijana. Ta projekteeris palju väikesi agulimaju, mida ka eestlased suutsid endale ehitada. Need olid puupitsiga elumajad, väheste mugavustega, kuid "nende kaudu teadvustas linnaeestlane end esmakordselt eestlasena". Nad said kinnisvara omanikuks ja hääleõiguslikuks ning seeläbi aitasid ka nn. Lenderi-majad kaasa, et linnavalitsus eestlaste kätte läks. (M. Kalm. Noorus 1988, nr.2).

4. Elfriede Lender

Sünd. Tallinnas 19. mail 1882 - surn. Stokholmis 10. apr.
1974 (91 a.)

Eluloost ja kooli asutamisest.

Ema Marie Meikov oli pesuõmbleja, isa raudteetehase tööline. Ta oli kõige vanem laps. Gümnaasiumis õppis ta edukalt, seepärast tehti soodustusi kooliraha tasumisel. Humanitaarsed huvid viisid teda kooli kirjandusringi. Ringi 10 tütarlast käisid koos õpetaja juures kodus. Sealt pärineb mälestuskild:

Pärast lugemist paluti meid alati teelauda, kostitati võileibade ja Stude tordiga. Nad... tellisid igaks pühapäevaks mõne uut liiki tordi (ML, lk. 89).

Kooliraha muretsemisest tuli ka endal osa võtta. Aga ega eratunniandja teenistus nii lihtne ja hõlpus polnudki. Näiteks leiti kord töökoht 8-lapselisse perre, kus 12-aastasega tuli ka jalutamas käia, aga lapsed olid omavahel õelad. Häid mälestusi jätkub aga Jakob Kõrvi ("Valgus" toimetaja) perest Haapsalus. 1899. aastal, kui käes oli viimane kooliaasta, tuli ikkagi ka mõned eraõpilased võtta ning lisaks käia ühe kuu jooksul 2 tundi päevas leeritunnis.

1900. aasta juunis oli gümnaasiumiharidus käes koos algkooliõpetaja õigustega, kuid töökoht puudus. Niisama vanemate toel elama jääda polnud haritud inimesele sobiv, seepärast tuli jälle eratunde muretseda. Ta leidiski 3 kohta, mis polnud oma asukohadelt eriti sobivad, kuna ta ise südalinnas elas: Üks õpilane ootas Kadriorus (NB! kümnerublasest kuutöötasust kulus pool konkasõidule), teine Falgi teel ja kolmas Nõmmel. Kord andis ta konversatsioonitunde Saksamaalt tulnud kaupmehele ja naisõpetajale (ML, lk. 102), ja vahel ka klaveritunde. Detsembri lõpul 1900 õnnestus siiski saada õpetajakoht dr. Martin Lutheri vaedlastekodu juures asuvasse algkooli. Seal töötas ta paar aastat. 1902. aastal sai ta paremapalgalise koha Girgensoni (nüüd Tööstuse) tänaval asuvasse kooli. See oli Esimene Riiklik Algkool Poeglastele. Ka seal töötati ainult kaks aastat. Abiellunud 1904. aastal linnanõunik V. Lenderiga pidi ta ametist loobuma, sest tollaste seaduste järgi ei olnud abielus naisel õigust riiklikus asutuses töötada. Jälle jäi töö eraõpilastega. Selle kõrval võttis ta osa seltskondlikust tegevusest. Mõnede vene

haritlaste poolt oli asutatud vaesematele lastele prii söögi-
maja. Selle korraldamisel aitas ta kaasa. Nn. supiköök asus +
Vaekoja 2. korrusel. Varsti läks aga neid ruume vaja linnaamet-
nikele ja uueks kohaks pakuti "seegikööki" Suure-Tartu maantee
vanadekodu juures. "Uued ruumid viisid mõttele asutada /ise/
maksuta kool meie abivajavatele lastele" (ML, lk. 185). Prii-
kool hakkaski tööle üle tänava asuvas koolimajas pärast kella
ühte ja kandis nime "E. Lenderi maksuta algkool mõlemast soost
lastele". "Linnahärradel oli hea meel, et sadakonna lapse hari-
dusküsimus laheneb, ilma et linnal sellega oleks kulusid" (ML,
lk. 186). Kool asutati koos Maria Barhova (kes keeldus juhataja-
ametist) ^{Nadida} Žarinova ja Rabinovitšiga. Tolleaegne koolitegelane
Kustav Ollik kirjutab sellest oma mälestustes (Ollik II, lk. 69):
"... /1906/ aastal asutas linnapea abikaasa ~~E. Lender~~ alg-
kooli ~~linnavalitsuse lastele~~, kus mitte ükski õpetus ei olnud maksuta,
vaid õpilased said tasuta lõunatki. Kool töötas Annokooli ruumi-
des ja lõunat said õpilased vanadekodus, mis asus üle tänava +
koolimaja vastas. Koolis õppis 60 last". Septembris alustas kool
tegevust ja töötas 2 aastat. Siis avas linn seal ümbruses poeg-
ja tütarlastekooli ning priikooli õpilased viidi sinna üle. Ka
seal ei nõutud maksu.

1906. aastaks oli kasvanud tung vene koolidesse. Eestlasi
pääses sisse väga vähe, sest kasvanud oli vene ametnike ja sõ-
javäelaste arv linnas. Ainukesse vene gümnaasiumisse pääsemiseks,
mis andis koduõpetaja õigused, oli alati takistusks vene keel,
"mida ka õige arenenud ja tugev õpilane ikkagi nii ei valdanud,
et saada sellest üle rahuldava" ("25.a.", lk. 3). Otsustavaks +
saigi see, et E. Lenderi poolt gümnaasiumisse ettevalmistatava-
test õpilastest pääses sisse ainult venelane. E. Lender oli väga
ärritatud, pahandatud ning otsustas hakata luba hankima. Nüüd
ütles ta juba: "Olen saanud loa priikoolile, saan ehk loa ka
gümnaasiumi avamiseks /ja/ ... pr. Žarinova ... leidis, et pean
koguni ruttama kuniks Riia õpperingkonna kuraatoriks on Levšin, ^{Uno}
... tema lapsepõlvesõber..." (ML, lk. 192). Seekord jäi kõik veel ka- ^{Nimi}
vatsuseks, perekondlikel põhjustel (1.a. poeg vajab teist õhku,
mindi Piritale Mayeri tallu, mis ära osteti 1907.a. 11. dets.
sündis 2. poeg Uno). Kuid soodsat konjunkturi tuli ometi kasu-
tada. Ka abikaasa ütles, et "õhk on nagu lähedamaks läinud"
(ML, lk. 192, 193). Ainult ema oli vastu, muretsedes sisseseade

ja üüri pärast, mis kõik nõuab palju raha. Igatahes Kustav Olliku kaasabil hakkas E. Lender juba põhikirja koostama, mis ka 1907.a. juulis ministeeriumis kinnitati ("25.a.").

Kool alustas tööd 27. augustil 1907. aastal. Esimeseks koolimajaks sai Oscar Gregory pärijate maja Suur-Karja ⁽⁸⁾ 13, mis õnnestus vanapreilidelt ära osta. Rahaliselt aitas õlle- ja limonaaditehase omanik Victor Auster. (ML, lk. 196) Koolipinkide mure aitas lahendada meheõe perekonnast onu Valk, kes ütles: "Mul on parajasti 2 puuseppa, ma hakkan kohe pihta koolipinkidega, pole tähtis millal maksate ja kui palju korraga, võite taksuda 2-3 aastat" (ML, lk. 194).

Ebameeldiva üllatusena tuli aga teade, et prl. Ljudmilla Protopopova tahab ka tütarlastekooli asutada ja on juba paberidki Riiga saatnud. Tuli rutata.

Siiski kõik laabus ja luba saadi. Ometi ei kogunenud kooli avamiseks nii palju õpilasi kui algul loodeti, ehmatas arvatavasti juhataja noorus. Kuulutused avaldati nii eesti ("Päevaleht"), saksa kui ka vene lehtedes. Registreerimiseks vajalikud paberid ja raamatud korraldas ära õde. 10. aug. 1907 alustati õpilaste vastuvõttu. Esimeseks õpilaseks registreeriti linna lähedalt maalt Hildegard Temson. Telliti juhatajannale sobiv kleit "keskealistele daamidele" ja näpitsprillid asendati sangadega prillidega. Aktusekõnegi oli tähtis. Selle koostas realkooli inspektor Barhov. Saadeti laiali kutsed, kuid kuberner Korostovets'ile viis juhataja isiklikult. Meenub kuberner "sõbralik" küsimus: "Kas koolitate revolutsionääre?". Noor koolijuhataja närveerib siiski. Hea tuttav Barhova lohutab teda: "Pole viga, ma seisan ka teedri kõrval, kui Frida Ivanova minestab, siis kukub ta mu pehmele padjale ega saa häda". (ML, lk. 214). Kõik laabus, šokeeris ainult kuberner esinemine, kes luges oma kõne ette istudes. (ML, lk. 215).

Nii algas koolijuhatajatöö, mis jätkus ka 1935. aastal loodud sihtasutuses "Elfriide Lenderi Tütarlaste Eragümnaasiumi" (Riigi Teataja. Lisa 43-1935. 52, 1/319) juhatajana kuni riigikorra muutuseni 1940. aastal. Veel jätkus kooli juhtimist jaanuarist 1942 kuni märtsini 1944 oma endises koolis, mis nüüd kandis VIII gümnaasiumi nime.

Koolijuhatajal olid omas koolis mõned ainult talle kuuluvad privileegid: õigus sinatada kõiki oma õpilasi eale vaatamata (õpetajad ütlesid kõikidele alates 5. klassist "teie") ja olla viimase klassi juhataja. ?

Iseloomult oli proua Lender range daam, väga range daam, keda iseloomustab äärmine nõudlikkus, aga ka äärmine sihiteadlikkus. Seda märgib ära ka Gustav Ernesaks, kes aastatel 1934-1940 tema koolis muusikaõpetaja oli: "Direktriss Elfriede Lender oli range ja valju olemisega. Nõudis korda ja kombeid. Pidas seda joont järjekindlalt. Kuhu ilmus, seal teda kardeti. Ka õpetajad tundsid end vahel küllaltki ebamugavalt" (G. Ernesaks. Kutse. lk. 126).

Ja kauaaegne õpetaja Ellen Stamm meenutab: "Austasin ja kartsin teda nii õpilasena kui ka õpetajana. Ta oli küll range, kuid õiglane, sooja südamega pedagoog. Väga suurt tähelepanu pööras ta kasvatusele ja käitumiskultuurile... Üldiselt püüdis E. Lender oma endiste õpilaste eest igati hoolitseda ja neid eelistatavalt tööle võtta" (Sirp ja Vasar, 1987, 4. sept. lk.13).

Ega vist teisiti saanukski. Alustanud koolijuhatamist 25-aastasena püsis ta juhataja kohal 37 aastat. ^{62 aastat.} See töö nõudis ju igapäevast õigusenõudmist oma kooli eest, aga samaaegselt tuli olla pereema omas kodus ja juhtida talumajapidamist Mähel. Ka arhiividokumentides kajastuv igapäevane koolielu iseloomustab erakordset sihipärasust: viia läbi õpetus sellise tundide arvuga nagu koolijuhataja õigeks peab, võtta õpetajaks ikka see, keda ise soovib, pidada õigeks ainult üht kindlat käitumisjoont jne. Ta oli kindel inimene.

Pärast 1944 aastal kodumaalt lahkumist jätkus elutee Rootsis koos ühe tütre perega. Ta suri Stokholmis 10. aprillil 1974. 91-aastasena.

Oma koolijuhatajatööle annab ta ise hinnangu 1967. aastal kirjutatud raamatus "Minu lastele" sissejuhatuses.

5. ÜLESTÄHENDUSI KOOLIST

Aastad 1907-1920. Koolielu korraldusest.

1. Suur-Karja 13

27. augustil 1907.aastal (9. sept. 1907) alustati tööd Suur-Karja eramajas, nimeks "E. Lender. Tütarlaste Eragümnaasium", ametliku nimega

n Koolis hakkas õppima 89 õpilast.

Avati 2 ettevalmistusklassi ja

- 1.)
 - 3.)
 - 4.)
- gümnaasiumiklass

Teist klassi ei avatud õpilaste vähesuse tõttu. Õppemaks oli ettevalmistusklassides 60 rbl., II ja III kl. - 80 rbl., IV kl. 90 rbl., lõpuklassis 120 rbl.

Kooliastujad olid pärit isiklike tuttavate ja eesti haritlaste perekondadest Tallinnast, provintsist ja maalt. Kooli astusid lapsed ka "vene ja juudi perekondadest, kes ei pooldanud riiklikke gümnaasiume" ("25.a.").

Õpetust jagati 1918. aastani vene keeles, mida juhataja järgmiselt põhjendas:

1. Tallinn ei ole Tartu. Viimase ümbruses asuvad jõukad talud, nende lapsed võivad haridust saada emakeeles, sest peale kooli lõpetamist ei ole nad sunnitud kohe tööle hakkama, asutistes aga nõutakse vene keele oskust. Tallinna ümbruse elanikkond on enamikus kehv, nende püüd on lühima aja ja vähima rahakuluga lastele anda võimalust leivateenistuseks.
2. Kui õppekeeleks on eesti keel, siis läheb üks kuni kaks aastat lisaks, et kõike uuesti ümber õppida vene keeles, sest eksamid tuleb ju teha riigikeeles, see nõuab jälle uut kulu.
3. Kui kool on emakeelne, oleks lõpetajad suhnutud tegema lõpueksamid mõnes avalikus koolis, võõras ümbruses võõraste eksamineerijatega. Kui õppekeeleks on riigikeel, oleks aga lootusi, et oma kooli õpetajail oleks õigus eksamineerida õpilasi "deputaadi" (õpperingkonna poolt mõnest kohalikust riigikooðist määratud esindaja) juuresolekul, mis oleks eksamineeritavale väga segav.

4. Tartus saab hõlpsasti õpetajaid, kes oskavad hästi eesti keelt, juba üliõpilaste seast, kellel avaneb seega ka teenimisvõimalus. Tallinnas ei leidu õpetajaid, kes oleksid võimelised õpetama aineid emakeeles, kuna pealegi puuduvad emakeelsed õppe-raamatud ja õppeabinõud. (ML, lk. 195).

Algul kavatseti avada 2 ettevalmistusklassi, aga selgus, et 2 aastaga ei valmista õpilasi ette 1. klassi astumiseks (vene keel!) ja seepärast avati 3. ettevalmistusklass. Kokku sai 11 klassi:

3 ettevalmistusklassi

7 põhiklassi

1 pedagoogikaklass

Paralleelselt pedagoogikaklassiga töötas veel teine 8.klass, mille programm vastas täiesti meesgümnaasiumi 8. klassi programmile. Õpetati seal ladina keelt, matemaatikat, füüsikat. Kes tahtsid ülikooli astuda, tegid kahed eksamid: 1) oma gümnaasiumis

koduõpetaja kutse jaoks (Klass avati 1912/13. õ.-a. ML, lk. 226),

2) Aleksandri gümnaasiumis küpsustunnistuse jaoks.

Eksamid anti oma gümnaasiumi ruumides, oma õpetajatele, "deputaadid" riigigümnaasiumist "valvasid eksamite käiku" ("25.a.", lk. 8) "Et kergendada õpilastel eksamitegemist, korraldati 5.klassis eksamid: selles klassis lõppesid mõned õppeained: maateadus, loodusteadus, ajalooost vana aeg. Lõppeksamitel eksamineeriti siis ainult kahe viimase aasta kursuse ulatuses" ("25.a.", lk. 8).

"Õpilaste arv kasvas iga aastaga, kuni jõudis normaalarvuni, 500 õpilase ümber. Saksa okupatsiooni ajal üle 500, mis oli liiga palju olemasolevate ruumide jaoks"...

Koolijuhataja arvas esimese aastakümne kohta: "Kuni 1915. aastani töötas kool normaalselt, hääde tagajärgedega. Suurem osa õpetajatest olid määralsed, nad töötasid koolis kooli asutamisest saadik, ainult lõppklassides olid mõned tunniandjad riigigümnaasiumidest. Suurem muudatus tuli 1916. aastal, evakuatsiooni ajal. Mõned läksid Venemaale, tuli uusi, tuli jagada ainet mitme õpetaja vahel. ... 1917.a. Sageli tuli vahetada aasta jooksul õpetajaid, tuli paluda asjaarmastajaid õpetama" ("25.a. ").

Ei olnud see aeg ometi pidev edukalt edasiminekuks. Esimene õppeaasta lõppes isegi 3000 rublase puudujäägiga. Tuli energiliselt tegutseda. Korraldati koolipidusid Vene Seltskondliku Koondise

majas ja 1910. aastal näiteks "Estonias" Väike-Tartu maanteel.

Koolile oli moraalseks ja ka muul alal igapidi toeks lastevanemate komitee, millest võrsus "Puudustkannatavate õpilaste abiandmise selts". (Selts loodi 1909. aastal. Selle tegevus revolutsiooniaastatel lõdvenes, kuid 1920. aastal asutati uuesti ("25.a.", lk. 15).) Väga üksmeelne oli tookordne koostöö lastevanematega, sest igal aastal valitavast lastevanemate komiteest kuulus pedagoogilisse nõukogusse 2 lapsevanemat keskkooli osast ja 2 algkooli osast. See komme jätkus kuni koolielu lõpuni.

Kooli hea maine eest tuli kogu aeg võidelda. Seepärast pidi koolil olema parim õpetajaskond. Siin oli oluline osa ka palgal, mida erakool paraku nii kõrget kui riigikool maksta ei saanud, kuna puudusid linna või riigi poolt antud summad. Mõniigi kord head õpetajad - just eestlased-lahkusid ja nende asemele tuli võtta teisi. Õpetajad osutusid õnneks sageli entusiastideks: botaanika ja maateaduse tunde viidi läbi looduses, käsitöö ja joonistustundides vooliti, tehti moekaid kübaraid hõövlilaastudest (ML, lk. 228). V. Pätsi initsiatiivil reisiti 1909.a. Soome, kus eelnevalt oli kindlustatud maksuta öömaja ühes koolis ja söödi odavates sööklates. Nii õpetajate kui ka õpilastepoolset entusiasmi näitab ka 1911.a. kevad. Lõpuklassi olid jõudnud esimesed 11 õpilast, kellest kuue kohta oldi kindlad, et nad lõpetavad. Neile korraldati lisaõpetust, et nad esimese eksami - vene keele - hästi teeksid. Õpetajad olid seetõttu poolteise kuu jooksul mõnikord koolis kella 8-st keskööni (ML, lk. 243). Ja need 6 lubatigi järgmistele eksamitele: Maia Krüger, Klara Laur, Ida Mikk, Alma Ots, Margarete Palias, Klara Prommik.

1909/10. õ.-a. tekivad võistlejatena uued koolid - Tallinna Linna Tütarlaste Kommerts- ja Kaubanduskool (1911-1944) "kelle ülalpidamiseks Kaubandus- ja Tööstusministeerium lubas 50% kanda ja ehitada koolimaja" (ML, lk. 231). Osa õpilasi lahkuski, sest kohe pärast nende koolide lõpetamist leiavad nad mingis ettevõttes rakendust.

Mainet peab tõstma ka kooliriietus. Algul koolivormi ei tahetud, kuid teised juba riietusid vormi. Vene uus kool võttis sinise kleidi, kommertsikool rohelise. Šveitsi eeskujul muretseti sinakashallid kitlid valge krae ja kätistega. See ei meeldinud. Aasta hiljem otsustati Johann Faberi pliiatsi värvitooni - tume-punakaslilla - kasuks (ML, lk. 226). Ja igapäevane koolivorm

jäi alatiseks: lilla kleit, must põll, valge krae.

Douglase (Kallaku t.) 2 (1914-1918)

(Tänav kunagise ^{Eestimaa} kuberner ^{h. 277} Otto von Douglas nime järgi) ^{haru Talli maja}

Esimese Maailmasõja ajal tuli vahetada kooli asupaika. Vaatamata ruumide laiendamisele jäi maja kitsaks. Saadi ruumid Toompeale. Douglase t. 2 asuv saksa tütarlaste erakool suleti 1914.a. kuni saksa okupatsiooni alguseni 1918.a. Maja oli kooliks palju sobivam eelmisest, kuid 1918.a. avati siin uuesti saksa erakool ning E. Lender pidi uued ruumid muretsema. ("25.a.") Seekord ei õnnestunud enam ruume saada südalinna, vaid asuti

Grünwaldi üürimajja Maakri t. 28 (1918-1935)

1918.a. tõi mitmeid muudatusi kooli ellu. Kõigepealt muutus kooli nimi kaheosaliseks:

E. Lenderi Tütarlaste Eraalgkool ja

E. Lenderi Tütarlaste Erahumanitaargümnaasium.

Õppekeeleks sai eesti keel. Kuid sellega seoses oli koolielu mõned aastad häiritud. Lahkusid muulasest õpetajad, kuid ega allesjäänudki osanud eesti keeles õpetada. Puudusid ju ka emakeelsed õpikud. Nii õpetatigi kodanikuõpetust, ladina keelt ja veel mõnda muud ainet vene keeles ("25.a."). Õpetajad vahetusid mõnes aines 2-3 korda aastas. Lahkusid ka mõned eesti soost õpilased, enamasti saksa koolidesse. J. Rahvingi Era Tütarlaste Gümnaasiumi ja Progümnaasiumi. ja Progümnaasiumist (1912-1920), mis saksa keelele üle läks, tuli aga 70-80 tütarlast Lenderi kooli. Klassid muutusid suureks, ühes õppis koguni 67 tütarlast. Sel aastal ei avatud lõpuklassi, sest oli ainult 8 õpilast, aga polnud ka nende jaoks sobivaid õpetajaid. "Ka oli juhatajal kartus, et tõsist tööd lõppklassis teha ei saa valitseva olukorra juures, mis ka täide läks" ("25 a.").

Varsti tuli koolile abi Tallinna koolivalitsuselt, kes määras iga-aastase toetuse algkoolile 16 000 kr. suuruses. Sellega avanes võimalus ka algkooliõpetajatele paremat palka maksta ja muretseda õppeabinõusid ("25 a.").

Sel ajal stabiliseerub ka koolivorm. 20-ndatel aastatel kantakse veel valgeid kätiseid ja pidudel valget põlle. Valge pidulik

põll asendatakse piduliku suure valge peenelt-pliseeritud kraega, mis gümnaasiumiklassides oli ümavate sakkidega, algkoolil sirge äärega. Krael kanti mustast sametpaelast seost. 30-ndate aastate keskel, kui oli eraldi progümnaasium ja gümnaasium, kandsid viimased valget endisest väiksemat siidkraed pliseeritud äärisega, sellel musta sametlipsu ja ka krae tegumoega kä-tiseid.

1933.a. otsustatakse lõpumärgi küsimus (Prot. 7.10.33).

1936.a. võtab õppenõukogu vastu täiendava otsuse vormipea-
katete kohta. "Algkoolil kirsipunane barett, mustast paelast
täisnurk tipuga bareti keskpunktis ja avausega vasemale. Bareti
vasakul küljel märk, millel tähed ELG" (Prot. 18.06.36). Kesk-
koolil oli "2 mustast paelast" täisnurka. Koolivalitsus polnud
algul nõus märgiga, mis pidi vastama kooli tüübile, ilmselt alg-
koolilapsel ei sobinud gümnaasiumi märgi all käia, kuid märk oli
kui sümbol ning asja osati põhjendada, nõnda et mõne nädala pä-
rast oli luba käes (Prot. 3.07.36). Mütsi pidi kandma kogu aeg,
välja arvatud suvel ja suure pakasega. 1927.a. muretses kool
endale ka lipu, mis kord aastas edasi anti, küllap parimale
klassile. 1939.a. tekkis kord mõte (Prot. 18.12.39) lipp edasi
anda 2 korda aastas, aga see vist jäigi mõtteks...

Kooli asusid toetama ka lastevanematest ja vilistlastest
moodustatud seltsid. Nii kinnitati 1920.a. E. Lenderi Gümnaasiumi
õpilasile abiandmise Seltsi põhikiri, mis a. 1920-1931/32 kogus
pidude, näitemüükide ja korjanduse kaudu kr. 16.092 ja 56 s.
Sellest summast anti abi õppemaksuks, eineks, arstimiseks, õppe-
vahendite muretsemiseks jne. kr. 11.298. ("25 a.", lk. 40).

[Lastevanemate komiteest lähtus ka mõte 1923. aastast ehi-
tuskomitee loomiseks koolimaja ehitamiseks. Esialgu tegudeni ei
jõutud. Kuid 26. aprillil 1928.aastal tegid 57 lapsevanemat siis-
ki asja teoks ja selts registreeriti. Loodi ehitusühing "E.Len-
deri gümnaasiumi hoone". 1932.a. oli ühingul 92 liiget, osamakse
kr. 6.985 (osatäht maksis à 50 kr.) ning seltsiliikmete soovi-

avaldusi 172 inimeselt. Lisaks korraldas ühing pidusid ning kogus annetusi. Saadi kokku kr. 17.816 ja 59 s. Haridus- ja Rahandusministeerium lubas 75.000 kr., "kuid raske majandusliku kriisi tõttu ei leitud katet ja lubatud summa võetimaha eelarvest" ("25 a." nr.15). Maja ehitamine küll viibis selle tõttu, kuid krunt Politseiaial ootas.

Projekti koostas arhitekt H. Johanson.

Missuguseid küsimusi koolimaja saamiseks lahendada tuli, sellest annavad aru mõned õppenõukogu protokollid ja muud dokumendid:

7.10.1930 (Protokoll)

1. Koolimaja küsimus. Kas jääda linnalt saadud krundi juurde või vahetada Pauluse kiriku krundiga. - Viimane on suurem ja linnale lähemal umbes 50 sammu. Meie krunt taas on päikeserikkam. Kuna raha saades on võimalik juurde osta juuresolevaist era kruntidest, otsustatakse jääda oma krundi juurde. Et kiirendada raha saamist, soovitab hr. Madisson pöörduda rahameeste poole nagu Scheel; pr. Lender korraldagu loterii, 10.000 piletit à 1 kroon, peavõit 50 000 senti. Korraldajatena esineksid gümnaasium ühes lastevanematega. Lähemate korraldustööde kohta tuleks rääkida hr. Soomaniga. Aeg jääb lahtiseks.

Ehituskapitali ja üldse majaküsimuse üksikasjalisem arutlemine jääb õpilaste vanemate koosoleku hooleks, millistes 23. X peetakse:

- 1) Maja ehituse komisjoni koosolek kell 11 hommikul
- 2) Lastevanemate - kell 1/2 12 p;
- 3) Abiandmise Seltsi koosolek - kell 1/2 13 p. (298).

31. V 33 —> Linnavalitsuse ettepanek linnavolikogule.

Ehituskrundi obrokile andmine Ehitusühingule
"E.Lenderi tüt. güm. hoone".

Volikogu 16.01.29.a. otsustas anda obrokile politseiaial V. Reimani ja Kunderi uulide nurgal ehitusühingule...
... 3020 m² koolimaja ehitamiseks. ... algust tehakse 1931.a. ja ... valmis 1934. aastaks. "Aegade raskemaks muutumisega ei olnud ühingul võimalik algust teha ettenähtud tähtajal ehitamisega... /Töid paluti/ pikendada

1939. a-ni ning ehitusplaanidest võistluse tingimuse väljajätmist.

13.12.33 Linnavalitsus palub linnavolikogul vabastada ehitusprojekti kinnitamise ja ehituse järelvalve maksust 208 kr. 70 s. suuruses.

10.02.34 Palutakse laenu. Laenu määratakse siis "kui on juba täies ulatuses rahuldatud Tallinna linnaomavalitsuse korduvad palved laenu määramiseks riiklikust koolimajade ehitusfondist Lasnamäe algkoolimaja ehitamiseks. Linn alustas ehitustöid /Lasnamäel/ 9.01.s.a. ja laen hädavajalik, seda enam, et ehitus teostatakse talviste tööde korras hädaabitööliste palkadega ja see osalt aitab lahendada valitsevat tööpuudust."

9.02.34 Palve Haridus- ja Sotsiaalministrile.
/Palutakse laenu/ 90.000 kr. 50 aastaks s.o. 47% eelarvest. On kogutud ehituskapitali 23.000 kr. ... võimalikud uued osanikud - /maksavad/ 60.000 kr. Antakse teada, et projekt kinnitatud 31.10.33.a. Valmistatud projektid: juurdepääsuteed, vesivarustuse, kanalisatsiooni ja uulitsate valgustuse jaoks (319).

Uue hoone kohta on kohalikus ajalehes (?) sõnum "Lenderi gümnaasiumi maja Kreutzwaldi tänavas. Sellesse koolimajja, mis tuleb moodsaime Tallinnas, ehitatakse eeskujulik võimla dushidega, maja juurde suur aed jne."

Jõudis kätte 1935.a. sügis ning "Päevaleht" 20. sept.1935 kirjutab: "Lenderi gümna. püstitas endale nägusa koolihoone Politseiaiale, mis läks maksma 135 000 kr. See eraalgatuslik eeskuju on virgutanud teisigi õppeasutusi järeletegemisele. Uute koolimajade püstitamise plaanidega on esinenud Prantsuse lütseum ja Inglise kolledsh.

Uusima kavatsusena on kuulda nüüd J. Vestholmi kooli püüdeid uue koolihoone soetamiseks lähemas tulevikus."

Kooli juhtkond tegi ettevalmistusi uude majja asumiseks. Õppenõukogu otsustas, et uue hoone asseennistamine määratakse 27. oktoobrile, kell 12.30 (aeg hiljem muutub) ning ...

... 1) pidamata jätta koolipidu kontsertsaalis, aga tuleks esineda Linnavalitsuse ees palvega määrata trammipeatus Kreutzwaldi tänava nurgale" (Prot. 17.09.35). Ja enne veel kui pidu lahti läks, teatas koolijuhataja Linnakoõlivalitsusele (319; 1.07.1935) "Teatan sellega, et E. Lenderi Tütarlaste Eragümnaasium asub nüüd omas majas Kreutzwaldi tänaval". Suursündmus lähenes. "Päevaleht" 9. nov. 1935 kuulutas ette: "Riigivanem K. Päts võtab pühapäeval kell 1 osa Lenderi gümnaasiumi uue hoone avamisest".

Hoone sisseõnnistamise kava sai järgmine:

10. nov. 1935.a. kell 12.30

I

1. Miina Herman. Isamaalaul. Koor.
2. Üldlaul. Jehoova, oma võimas käsi.
3. Kõne ja palvetus õnnistamisega praost A.Köögardal.
4. Koorilaul. Võta nüüd Issandat
Püha, püha. Schubert.
5. Kõne ja palvetus õnnistamisega. Ülempreester Päts.
6. Üldlaul. Suur Jumal oma armu saates.
7. Schubert. Ave Maria. IV güm. kl. õpilane K. Prii.

II

1. Ehitusühingu esindaja kõne.
2. Kooli juhataja ülevaade end. koolimajast.
3. Üldlaul. Eesti lipp.

11. nov. õppetöö koolis seisis. (Prot. 28.10.1935).

Poolteist aastat hiljem huvi koolivalitsus, kui palju ikkagi maja maksis ja saab sellekohase teate (319; 16.02.1937) koolijuhatajalt: "Maja ehitati: 1934/35. Ehituskulud kaeti: oma summadest kr. 31.000.-; laenuga riiklikust koolimajade ehitamise fondist kr. 113.000.-; eralaenuga kr. 20.000.-"

Nii oli 7 aastat (1929-1935) paljude meeli köitnud unistus täide läinud ja 1935/36. õ.-a. asusid lapsed uude majja. Paraku ainult napilt viieks aastaks, sest 1941.a. oktoobris tuli maja loovutada sõjaväe käsutusse, ja kui sõda lõppes, olid olud seda võrd muutunud, et eestikeelse kooli jaoks leiti maja ebasobiv olevat. Koolimaja anti venekeelsele koolile.)

Ehitusühingu töö oõi olnud väga viljakas, suur maja sai valmis. Kuid kooli 20. aastapäeval loodi veel üks ühing - vilistlas-kogu. 47 ärksamast endist kasvandikku tulid kokku 9. jaan. 1928.a.

ja üüri pärast, mis kõik nõuab raha

ja tähendasid:

"... et vil! kogu saaks lähemale oma eesmärgile - koguks tihedaks sõprusrühmaks suure haritud eesti naispere, kes kasvanud ühtlasis tingimuses, kodumaalises vaimus ja rahvuslikus usus".

Esimesse juhatusse valitakse:

Hilda Hoffmann, esimees

Alice Põdusaar, abiesimees

Hilja Schiffer, kirjatoimetaja

Alide Eerik, abikirjatoimetaja

Marta Laur, laekahoidja

Saadakse ka ruumid kooskäimiseks. Vilistlaskogude Liit on üüri- nud endale "Estonialt" klubiruumide sinise toa, mida 2 korda kuus võib uus kogu pruukida. Eesmärgiks seatakse endale õppivate kooliõdede silmaringi laiendamine: pidada loenguid, korraldada kursusi, tutvumisõhtuid, jõuluõhtuid, õhtuid abiturientidele jne. ("25 a.", lk. 45).

Kuidas õnnestus kooliõdedel tookordset programmi täita, seda ei tea, kuid ühing elab kuuldavasti edasi tänaseni, korraldades aeg-ajalt ülemaailmseid lenderlaste kokkutulekuid kooli ja kooli- juhataja tähtpäevadel. On jõutud isegi 1979.a. ühe mälestusraa- matu väljaandmisele nimega "ELG" lendrilillal taustal. Ka kodu- maal elavad vilistlased kogunevad peaaegu 200-liikmelise kogu- mina, meenutamaks kooli tähtpäevi.

Seoses uue koolimajaga tuleb veel ühest üritusest rääkida. See on lasteaed ja kasvatajate kursused.

1935.a. ilmus ajalehes teade (fotokoopia ilma kuupäevata pedagoogikamuuseumi fondis) "E. Lenderi tütarlaste eragümnaasiumi juures avatavate eelkooliealiste laste kasvatajate kursused alga- vad 18. sept. kell 10 hommikul. Kursuste kõrval töötab lasteaed mõlemast soost lastele. Lähemaid teateid saab kooli kantseleist Kreutzwaldi 25. Juhataja".

Koolijuhataja kiri 3. okt. 1935.a. (nr. 451) teatab haridus- organitele "E. Lenderi Eelkooliealiste Laste Kasvatajate Kursuste õppejõudude kinnitamise asjus (määrata)

Ella Susi - tunniandjaks

Anna Rode - õpetaja kohusetäitjaks

Maria Barchov-õpetaja kohusetäitjaks

arvates 19. sept. 1935.a. (52: 1/319)

Niisiis oli kooli juurde asutatud midagi otse elu jaoks, antud naistele sobiva ametiõppimise võimalus. Asutus töötas 1940. aas-

tani. Hiljem kandsid kursused lühemat nime - Lasteaednikkude Eraseminar" (52; 1/319).

Koolielu korraldustest

Aastad 1920 - 1940.

Kui palju?

Üldiselt.

Heites pilku kooli dokumentidesse, leiame kirju, milles koolijuhataja aina avaldas soovi õppemaksu tõsta. Eks seegi käi kooli huvides. 1921/22. õ.-aastal põhjendatakse vajadust õppevahendite muretsemiseks või füüsika kabineti remontimiseks. Selle kabineti jaoks on tellitud Pariisist õppeabinõud (319; 30.04.1923), mis palutakse tollimaksust vabastada.

Õppemaks aga tõusis 1924.a. 4000 marka

1925.a. 7000 -"-

1928.a. 40 kr. linnaõpilastele

50 kr. maa - " -

1929.a. 60 kr.

1937.a. 80 kr.

1938.a. 90 kr.

1939.a. 100 kr.

Kusjuures Ehitusühingu liikmeil on õppemaks 10 kr. võrra väiksem, kuid "iga aktsia on soodustuseks ainult ühele lapsele" (Teate-
raamat).

Koolil on tarvis anda vastuseid paljudele küsimustele, mis on saadetud enamasti koolielu juhtivate organite poolt. Nii pidi iga aasta algul minema nimekiri õpetatavate ainete kohta, õpetajate nimekiri, nende tundide arv, andmed klasside täituvuse kohta jne. Täheleda võib ka olukordade muutumist. Kui 1922/23. õ.-a. kohta saadetakse Koolivalitsusele teade, et kõrvuklasse ei ole ja õpilasi tuleb kooli järgmiselt:

I kl. 40 õpilast	VII kl. 40 õpilast
II kl. 40 - " -	VIII kl. 45 - " -
III kl. 40 - " -	IX kl. 40 - " -
IV kl. 42 - " -	X kl. 40 - " -
V kl. 45 - " -	XI kl. 30 - " - (319; 10.07.22)
VI kl. 45 - " -	

siis 1935. aastal palutakse

- (319; 12.06.35) luba avada paralleelklassid I ja III
15.06.35) vastus ministeeriumilt "pole niipalju
õpilasi".
22.06.35) ... kool kannab kulud ise
18.07.35) ... Riigivanem lubab ...

Hariduselus oli ka tol ajal mitmeid iseärasusi. Nii olid erinevad õigused riigi- ja erakoolidel. Seepärast on samm paremuse poole ka sellel teatel 1923. aastast "... et Vabariigi Valitsuse otsusel on avalikkude keskkoolide võrku võetud Teie poolt ülalpeetav Eesti õppekeeleka kool" (318; 30.08.1923).

Läbi aastate käis omamoodi võitlus selle eest, et koolil oleks õigus õpetada vene keelt, ja suuremas matus kui tavaliselt, reaallaineid. Peale jäi juhataja tahe, sest nõustuti "et vene keel mitte sunduslikuks aineks ja kohalistest allikatest tasutavaks jääks". Ühtlasi juhtis kooliosakond tähelepanu ebanormaalsele nähtusele, et E. Lenderi Gümnaasiumis kui humanitaarkoolis, reaallainete tunniarvu üle iga määra suurendatakse ja humanitaaraines selle vastu koguni vähendatakse (318; 19.09.1923). Kasu sellest kunagisest kemplemisest lõigati aga aastakümned hiljemgi, kui koolist kaasaantud õpetus hõlbustas tehnikakõrgkooli sisseastumisel ja selle algstuudiumil.

Kui teha mingi kokkuvõtte kooli asjaajamisest ja kirjavahetusest, siis tuleb öelda, et see püsis sügava asjalikkuse piires. Kirjad olid lühikesed, kirjavahetus ei veninud pikaks, sest polnud vaja kuskilt ebamääraselt kõrgemalt poolt nõu küsida vastusteks. Vastajaks oli koolijuhataja.

Õpetajaskonnast.

Õpetajate suutlikkusest olenes kooli maine. Sellele osutas E. Lender algusest peale suurt tähelepanu. Esimesteks õpetajateks said kooli loomisel kaasa aidanud ta omad tuttavad ning asjaajajaks ta oma õde. Nii oli kindlam. Neid ta tundis. Edaspidi valis ta õpetajaiks oma ala häid tundjaid, kes pidid juhatajale ka esimesest kohtumisest alates sümpaatsed olema. Nad pidid kõigepealt tagasihoidlikult-korrektset riides olema, tumedamates toonides, moenarrusteta. Kuid kord õpetajaskonda arvatuna kuulus neile juhataja hool ja tähelepanu. Vanad õpetajad saadetakse tänuga puhkusele, õppenõukogu poolt korraldatakse nende auks õhtusöök ja kingitus (Prot. 7.10.30).

Ametiauhinda tolleaegsetes tingimustes rõhutas igati ka (1923.a.) õpetajate ametisse vannutamine. Igauks pidi läbi lugema suureformaadilise vandelehe (319) ja sinna oma allkirja andma. Paraku muutus see komme juhataja arvates formaalseks, sest 30-ndatel aastatel saadetakse kooli meeldetuletusi, miks uute õpetajate vandeled pole koolivalitsusse saabunud.

VANDELEHT

Mina tööotan ja vannun ustavaks jääda Eesti Demokraatlikule Vabariigile ja tema seaduslikule valitsusele, ning oma südametunnistuse järele ausasti täita kõiki neid kohuseid, mis minu kätte usaldatud amet mulle peale paneb, teades, et seadus ametikohuste rikkumist karistab.

Selle vandelehe järele olen vande
annud 1. okt. 1923.a. _____

(allkiri, amet)

Vannutas _____
(allkiri)

Tavalised olid aga ka mitmesugused nõudmised palgaolude parandamiseks (318; 1920.a.). Palgad sõltusid järkudest ja ka sellest, kas oldi määraline õpetaja või õpetaja kohusetäitja alles. Osa õpetajaid oli reservis.

Suvepuhkusi kasutasid õpetajad reisimiseks, mida juhataja soodustas, nõutades õpetajaile alandatud hindadega välispasse (318; a. 1922, 1928).

Hea meelega võttis E. Lender tööle oma endisi õpilasi, kelle eest ka kohe kostma hakati. Helene Seimi eesti keele õpetajaks registreerimise kohta vastab koolivalitsuse juhataja Joh. Kana: "Mis puutub aga Helene Seimi registreerimisse, siis ei saa koolivalitsus seda toetada, kuna praegu ei tööta täie kvalifikatsiooniga keskkooli eestikeele õpetajaid ja sellepärast üliõpilase keskkooli õppejõuks registreerimine ei oleks õigustatud" (Prot. 13.09.30). Kuid 13.10.30 saab ta ikkagi kinnituse õpetaja-kohustetäitjaks kuni 31. detsembrini, "kuna Helene Seim on lõpetanud didaktilis-metoodilise seminari". Edaspidi aga sama ametinimetuse all kuni 31. juulini 1931. Asju tuleb osata ajada!

Kõva distsipliin pidi olema õpetajatel klassis. Hädas oldi usuõpetusega, sest õpilased tegid tunnis näputööd. Juhataja teatab õpetajale kirja teel: "... Et Teil võimata on klassides distsipliini hoida, siis teen mina Teile järgmise ettepaneku: Mina maksan Teile mai kuu eest palka välja, Teie aga annate palvekirja sisse ja palute ennast tundide andmisest minu koolis vabastada." (318; 17.04.22). Õpetajat ei lasta tundi minna ja ta pöördub siis palvega koolivalitsuse poole "minu asja korraldada ja minu õigusi kaitsta" (318; 8.05.22).

Nagu õpilaste nii ka õpetajate hulgas oli isepäiseid, kellega ometi tuli hakkama saada. Hr. Kress oli koolist lahkunud, kaasa võtnud kuue aasta protokollid ja "Laste käitumise reeglid koolis" ning nüüd lõpuks järelepärimiste peale vastates nimetanud "Pedagoogilise Nõukogu otsuseid sisututeks ning mõttetuteks". Ei jäänud nuud üle, kui pöörduda kõrge koolinõuniku (Grüntal) poole ja kooli protokollid tagasi nõuda "olgu märgete või mustandite kujul" (Prot. 7.10.30).

Sama protokollideraamat, mille kohta nii pahasti öeldi, jutustas küllaltki palju koolielu tõusudest ja mõõnadest. Mõned protokollid on väga üksikasjalikud, teised pealiskaudsemad ja üks on tänaseni kirjutamata, seda ootab kaks valget lehte. Protokollisid eesti keele õpetajad üksteise alla (õpetajad Laur, Lukats, Hakk, Must, Ojasson).

Protokollides nimetatakse veerandite ja poolaastate kaupad, kelle edasijõudmine mõnes aines puudulik, ja kooliaasta lõpul õpilased, kellel on järeleksamid (mille peavad sooritama "täiesti rahuldavalt"), kes jäävad klassi kõrdama, aga ka neid, kes raamatuid saavad hea õppimise eest.

Mis siis veel probleemideks olid? Mõnelgi korral arutati hinnetesüsteemi. Näiteks 9.10.1931 aastal pooldatakse hinnangusüsteemi: "Pooldame viieliigilist järgmise vahetegemisega: nõrk, nõrgavõitu, rahuldav, hea, väga hea. 30-ndate aastate keskel olid siiski ka sellised hinded, nagu "kaunis hea" ja "puudulik".

Sageli võetakse kõne alla, missugust võõrkeelt esimeseks arvata. Siin teeb omad ettekirjutised ka koolivalitsus, kuid kool võib oma eriseisukoha ka välja öelda (Prot., 18.10.32). Nii on kord õpetaja väga resoluutne. "Ajaloõpetaja E. Sugi pooldab rahvuspoliitilisest seisukohast inglise orientatsiooni tõstmist". Kord on esimeseks saksa, kord inglise, kord prantsuse keel.

1934.a. valmistati ette "Õpilaste hindamise ning klassi ja koolikursuse lõpetamise määrust". Sellele eelnevas arutelus ei soovita eksameid, sest need ei tõstvat töö viljakust ja mõjuvad õpilastele halvasti. Küpsustöö võiks määrata kahes aines vastavalt kooli tüübile. Ometi see nii ei läinud, ja eksamid kordusid ikka.

Samal aastal hakati ka hinnangulehti andma igale õpilasele ja võetakse tarvitusele "Teateraamatud". (Prot. 2.11.34. vt. ka Lisa).

Õppenõukogu arutlustest ei jää välja mõtteavaldused õppeainetele kuuluvate tundide arvu suurendamiseks või vähendamiseks. Nii suurendati kord võõrkeeletunde 1 võrra, sest klassi oli tulnud õpilasi teistest koolidest, tase polnud ühtlane ja vaja oli neid rohkem õpetada. Ka G. Ernesaks palus üht laulutundi lisaks, sest aktusel nõutakse head koorilaulu ja nii jääb ühest tunnist väheseks. Kord reguleeritakse käsitöö tunde: I, II ja III klassis on 3 tundi nädalas 1 tund korraga "kui riik nõuab ja maksab õpe-³¹) taja tasu, siis lisatakse IV klassile 1 tund nädalas" (Prot. 18.05.

Iseloomulik koolile oli näiteks 1937.a. gümnaasiumi uue tunnikava eelnõu arutamine. (Prot. 10.02.37) Õppenõukogu: ... pool-^{tegi arutelu} das üldjoontes tunnikava /punkte/ A, H, C ... aga leiti ... mit-^{ettepanem} mesuguseid puudusi, millede kõrvaldamiseks tehti ettepanekuid.

"Leiti, et lad. k. teadmised antud kava ulatuses 2 nädala-⁺ tunni juures soodustavad ainult pealiskaudsuse harrastamist, nimelt kätteõpitud lööklausetega edvistamise, ja ei õpeta filoloogiliselt mõtlema. Peeti tarvilikuks leida võimalusi ladina keele tundide arvu tõsta igas klassis 4-le nädalatunnile. Sääljures avaldati veel arvamist, et ladina keel oleks 3. võõrkeeleks, koolile sunduslik, aga õpilastele valitav. Neil õpilastel aga, kes kavatsevad astuda näiteks majandusteaduskonda, võiks ladina keele asemel olla selles teaduskonnas nõutav vene keel".

Ka ei rahuldanud teisele võõrkeeletunde^{antud} nädalatundide arv 4, 3, 2, kuna selle ajaga pole võimalik ühtki keelt korralikult ära õppida. Siingi peeti tarvilikuks võimalustmööda tundide arvu tõsta.

Kodundust ei peetud humanitaargümnaasiumis ilmtingimata tar-⁺ vilikuks aineks, kuna seda pole vaja ülikooli astumiseks, "ja siis selle aine üksikalu käsitellakse ju nii-kui-nii ühenduses teiste ainetega, nii tootlusküsimusi loodusteaduse tunnis, lapsehoidu tervishoiutunnis jne. Ka ei ole see aine niivõrd raske, et teda

ei suudetaks hiljem iseseisvalt ära õppida. Kodundusele määratud aeg, 2 nädalatundi, tuleks jätta laulmisele".

Kooli kõrgele mainele viitab ka omaaegse koolivalitsuse direktori V. Alttoa tänu selle eest "mida Teie olete tänud kooli sellisele heale tasemele tõstmiseks", et vääris siin külas olnud Leedu haridusministri prof. J. Tonkunas'e täielikku rahulolu. Samas tänatakse ka õpetajaid(319; 19.02.38).

Kõigest loetust nähtub, et kool elas oma iseseisvat elu. Ta pidi arvestama koolivalitsuse seisukohti - ei tohtinud klasse üleliia suurendada, ei tohtunud väga omapead õppeainetega taolitada jne., aga samal ajal oli koolil võimalus kõikides küsimustes kaasa rääkida, oma seisukoht välja tuua ja kui heaks arvati, ka kaitsta seda ja läbi viia.

Väljakirjutusi brošüürist ... 25. aastapäev.

Endised õpilased õpetajatena. /1931.a./

Erika Enoch	eesti k. 1913-18; mat. ja füüsika	1914-1919
Hermine Laman-Pokk	eesti k. 1918-20, - " -	1919-1927
Marta Laur	eesti k. 1923 - ; loodust. 1923 -	
Helene Seim	eesti k. 1930/31	
Hedvig Parbo	mat., füüs. 1919-21	
Maria Tiks	- " -	1927
Agnes Staal	maateadus	1919
Marie Ilves	loodust., keemia, anat., tervish.	1922/23
Helene Uuesson	- " -	1922/23
Anna Rode	- " -	1927 -

1932. aastal õpetasid:

Usuõpetus	Jüri Tamman	1921 -
	Ado Köögardal	1930 -
eesti k.	Marta Laur	1923 -
	Alma Hakk-Jung	1922 -
	Elisabeth Lukats-Schönberg	1931 -
Saksa k.	Dagmar Aun	1914 -
	Klara Reder-Teige	1914 -
		1925 -
vene k.	Sofie Osevič	1917-26
		1929 -

lad. k.	Oskar Pihlemann	1920 -
	Elfriede Lender	1923 -
ingl. k.	Vilhelmine Anvelt	1919 -
mat., füüs.	Klara Reder-Teige	1923 -
	Sara Kallik	1926 -
	Maria Tiks	1927 -
ajalugu	Klara Reder	1923 -
	Alma Hakk	1925 -
	Ella Susi	1927 -
maateadus	Juliette Miilberk	1930 -
loodust., keemia,	Marta Laur	1923 -
anat., tervish.	Anna Rode	1927 -
	Juliette Miilberk	1930 -
kodanikuõp.	Hella Matto	1927 -
käsitöö	Sophie Osevič	1922 -
joon., joon.,	Joh. Greenberg	1929 -
kunstiaj.	Salme Mikkelson (Utsal)	- 1930
psühholoogia		
loogika	Ella Susi	1930 -
võimlemine	Sophie Osevič	1924 -
tants	Erna Käppa	1926 -
laulmine	Georg Reder	1921 -
arst	Anna Rode	1927 -

Nimekaid tegelasi õpetajate seast:

Ernst Peterson (1907-1914; 1917/18) eesti keel;
 Johannes Semper (1920) eesti k., loogika, psühholoogia
 Bernhard Linde (1919) eesti k.
 /Marta Reichenbach (Sillaots)/ eesti k.
 /Ants Oras/ eesti k.
 Voldemar Päts (1907-1912) joonistamine
 Roman Nyman (1912-1915) - " -
 Kristine Mei (1916-1917) - " -
 August Topman (1911-1913) laulmine
 Karl Leinus (1914-1916) - " -
 Mihkel Lüdigi 1918/19 - " -
 /Gustav Ernesaks 1934-1940/ - " -

Õpilaskonnast.Õpilaste arv aastatel 1907-1932. (25 a.)

Aeg	Õpilaste arv	Lõpetajad	
		VII kl.	VIII kl.
1.01.1908	89	-	-
1909	170	-	-
1910	217	-	-
1911	253	6	-
1912	291	16	6
1913	314	12	16
1914	352	20	15
1915	344	18	7
1916	395	10	7
1917	478	23	14
1918	499	34	15
1919	537	-	-
1920	525	-	21
1921	526	-	23
1922	484	-	35
1923	481	-	31
1924	469	-	36
1925	418	-	23
1926	447	-	27
1927	448	-	18
1928	464	-	24
1929	483	-	13
1930	505	-	24
1931	506	-	29
1932	473	-	28
Kokku: 10 168		139	412

Kui silmade ees on see tabel, on kummutatud tänapäeva mõistes kooli hea maine. Tabel koostati 1932.a. kooli 25. aastapäeva puhul. Siit selgub kooli lõpetanute protsendiks 54. Mida muud see näitab, kui seda, et lõpetas see, kes õppida tahtis ja lõpetada tahtis. Puudus protsendisund koolis. Õppeedukuse aluseks oli kord koolis. Koolikord kehtestati ilma paberlike suunisteta esimesest päevast viimaseni ja sealt veel edasi vist tänapäevani välja,

vaimsusena... Paberile jõudis koolikord - kuid sama rangena - alles 1936. aastal (Prot. 28.09.36). 1935.a. oli ette valmistatud järgmine määrustik (Prot. 17.09.35):

....

- 8) võtta vastu koolikorra määrustik ja käitumisjuhised alljärgnevalt:

I

1. Vormimütsi kandmine on sunduslik.
2. Kooliruumides tuleb kanda tuhvleid.

Igal õpilasel rippugu kingakott all riietehoiuruumis, kus ka vahetatagu jalatsid.

3. Igasuguste ehete kandmine kooliruumides on keeldud.
4. Õpilasile on lubatud viibida üliõilivais ainult riietehoiuruumis.
5. Õppurorganisatsioones võib olla liige ainult Õppenõukogu loal.

Liikmeks võib astuda alates III keskkooli klassist.

II

1. Õpilased tervitagu õppejõude ainult enne palvet; pärast palvet jäägu õppejõu möödudes seisma nii treppidel kui jalutusruumes.
2. Möödudes õppejõust rivis olles ei tervitata, vaid möödutakse vaadates sinna poole.
3. Õpilased tervitavad kooliruumes viibivaid vööraid alati.
4. Kooliruumest lahkudes tuleb korralikult käituda.
5. Keeldud on kooli inventari ja ruumide igasugune rikkumine (näiteks põrandal liulaskmine, üksteise sõidutamine, jaltega pinkidele tõusmine jne.).

Rikkumise juhusel õpilane teatagu ise sellest klassijuhatajale, kusjuures tuleb tasuda tekkinud kahju.

Vastasel korral tuleb õpilasel maksta ka veel rahatrahvi I korral 25 s. suuruses, II kord 1 kr. suuruses, kuna III korral määrab karistuse Õppenõukogu.

Karistused märgitakse klassipäevikusse ja õpilase teate-raamatusse.

Kui aasta pärast ülitäpne kodukord kinnitati, selgus sealt, et § 24. müümine, ostmine, vahetamine on keeldud ja § 25. ise- seisvalt korteri pidamine.

Koolis oli peatähelepanu alati õppimisele suunatud. Kes õp-
pida ei tahtnud, sel tuli koolist lahkuda. Üle 3 puudulikuga
kindlasti. Kellele anti võimalus ise minna, keda otse kästi lah-
kuda. Leidub ka selliseid mõtteid:

"Kuna ei ole loota, et nad keskkoolini jõuavad" ja istuma-
jäänute tõttu "on selle klassi õpilaste arv suureks paisunud"
(298; 28.10.30) tuleb soovitada neil uus kool otsida.

Kuigi kooli ja koolielu juhtide vahel tuli mõnigi kord asju
klaarida, ei segatud end mingil määral kooli siseellu, kuigi aas-
talõpu paberitest selgus, et mõnda klassi jäeti 2-3 õpilast tei-
seks aastaks ja 12 õpilasele korraldatakse järeleksam, kusjuures
kõik õpilased kindlasti ei soorita sügisel kõiki järeleksamaid.
Viimaste kohta tegi kool veel oma otsuse, kas jätta teiseks aas-
raks või paluda lahkuda. Mõnikord oli koolipoolseid otsuseid mõ-
jutamas lapsevanema kiri, jätta laps "istuma". Kui pänd mõjuvat
põhjendust ja klassid täis, öeldi ka vanematele kindlalt ära.
Mõndagi võetakse ette õppeedukuse kindlustamiseks. [Õpetajate tä-
helepanu juhitakse kord ka sellele, et V klass on oma arengutase-
melt suhteliselt madal, "missugust asjaolu on õpilaste hindamisel
tuleb arvesse võtta" (Prot. 26.10.33).

Õppeaasta lõppes suure kordamisega. Otsustatakse:

- 1) Kordamine alg- kui ka keskkoolis algab 15. mail ja kestab
2 nädalat.
- 2) Viimases keskkooli klassis iga õpetaja kordab omas aines
oma tundides. Lisatunde kordamiseks ei määrata.
- 3) Teistes keskkooli klassides korraldatakse peamiselt ainetes,
mille kursus lõpeb.
- 4) Lisatunde repetitsiooniks ei määrata, kuid vastavalt kok-
ku leppides teiste ainete õpetajatega, võib laenata neilt.
- 5) Küsida tuleb kordamise ajal just neid õpilasi, kellel ei
ole üle kolme nõrga. (298; Prot. 29.04.31)

Mõnel aastal ei tehta nii üksikasjalikku korraldust, vaid
määratakse ainult V kl. kohta: eesti keele kordamiseks 1 nädal
(18.-25- V), teised ained - 2 päeva, kui õpetaja soovib. Teiste
klasside osas - määrab õpetaja ise. (298; Prot. 29.04.32).

Õpikoormuste suuruse all hakati ka tookord ägama. Miks mui-
du jagati 1936.a. ankeetlehti õpilastele nende töökoormuse kohta.
Klassist tuli lehtede täitjaks valida 2 hääd, 2 keskmist ja 2 nõrka

õpilast. Lehele tuli märkida, kui kaua õppis igat ainet. (298; Prot. 16.11.36).

Aga 1938.a. tekib huvi soome keele vastu, mille õpetamiseks I gümnaasiumi klassis saab loa õpetaja O. Ojasson.

Hea kool ei saa ka läbi karistusteta. Kuidas karistati? Võib öelda, et individuaalselt, igast üksikjuhust lähtuvalt, aga ikka pigem rangelt kui halastavalt. Nii otsustati 1930.a. keskkooli I klass "korra rikkumise karistusena klass üle tuua hoovimajast pea-ehitusse /s.o. Maakri 28/, lisaks veel "lahutada naabrid" ja üks tütarlaps panna pinki üksinda istuma" (298; Prot. 28.10.30).

Klassist väljasaatmist ei tohtinud ka võtta kui kiiresti mööduvat ebameeldivust, sest "iga koolikorra vastu eksimise puhul kõrvaldada klassist, kolmandal korral heita koolist. Otsus teha teatavaks nende õpilaste vanemaile. ... Korratutele õpilastele teha vastav märkus tunnistustele". Hinnangu võib anda ka korra eest, märkides selle taha tunnistusel "halb". (298; Prot. 16.12.30; 17.12.30).

Ka hilinemisele ei vaadatud läbi sõrmede. "Kui õpilane on üle 3 korra hilinenud, võetakse ka eelmised hilinemiskorrad arvesse" (298; Prot. 15.03.32). Teatri- ja kinohimulisi hoiatati kord sel teel, et kõrge nõukogu võttis ära kuni jõuluni teatri- ja kinopiletite saamise õiguse (Prot. 2.11.34).

Aastaid pole kuulda midagi asjade lõhkumistest koolis. Kuid 1938.a. kooliaasta alguses seisab kirjas - "juhataja teeb teatavaks, et kooli väljakäikudesse ülespandud vedela seebi nõudest on 1 ~~l~~ hütud. Kuna süüdlased ei selgunud, korjata kulude katteks igalt õpilaselt, välja arvatud I algkooli klass, 2 senti" (Prot. sept. 1938).

Lausa rahvusvaheline ja peaaegu sisepoliitiline skandaal puhkes aga Lenderi tüdrukute pärast 1921.a. suvel, kui VII kl. tütarlapsed liitusid Noor-seppade ekskursiooniga Soome sõiduks, kuigi proua Lender oli neid isiklikult keelanud, sest tüdrukud polnud eelneval Tartu-ekskursioonil oma õpetaja korraldusi täpselt täitnud. Nendega pahandati ja sealt keeld Soome sõita. Asi jõudis Soome ajalehte, sest tüdrukud seletasid, et neid keelati seepärast, et see oli noor-seppade reis. Arenes isegi pikk kirjavahetus, milles osalesid ka Harju Noor-seppade vanematekogu esimees Joh. Pitka ja Eesti saadik Soomes O. Kallas. Ajakirjanduses

räägiti 20 tüdruku saatusest. Olukorda selgitati mitmepoolset ja kõrged ametimehed palusid tüdrukud kooli jätta. Seepeale saatis koolijuhataja 13.08.1921 isikliku kirja hr. ministrile.

"... VII kl. õpilased, kes oma sõnakuulmatu ja sihikindla vastutöötamisega terve aasta mind ja õpetajaid pahandasi-vad... Sellesama klassi õpilased olivad ennast väga halvasti Tartus üleval pidanud ... /seepärast/ keelasin mina neid Soome sõita, sest et usaldus nende vastu kadus ...

... tegin mina eraviisiliselt nendele õpilastele ettepaneku oma paberid pahanduseta välja võtta, sest meil usaldus teine teise vastu puudub /Asja arutamisel/ ... de facto jäi järele ainult 4 (mitte 20) tüdruku, kes pidid lahkuma

... kui 16 õpilast oma lahkuvate kaasõpilastele sümpatiseerides ka koolist lahkuda tahavad - ei tee mina neile selleks takistust - ise aga ei ole mul nõu olnud neid välja heita..."

(318)

Selle kirja stiil on väga iseloomulik igas olukorras otsusekindlale koolijuhatajale.

Koolikorda pidid aitama süvendada mitmed üritused. Päev algas alati palvusega, mis pidi olema nagu mõtisklushetk koolitööd sissejuhatamaks. Sellest pidid kõik osa võtma, erandid tehti ainult teiseusulistele. Iseenesest mõistetakse pidi saama korrektse käitumise nõue kõikide suhtes ning erilise lugupidamise ülesnäitamine õpetajate ja üldse endast vanemate vastu. Oma heade maneeride näitamiseks oli sobiv koht koolipidudel. Juba kooli asutamise algaastaist peale hakati suuri pidusid korraldama "Estonia" kontserdisaalis. Need toimusid enamasti sügisel. Eeskavaga haarati paljusid õpilasi ja tulu saamiseks korraldati alati ka näitemüük, loterii-allegrii ja teelaud. Peo eest kandis hoolt lastevanematest komisjon, kes asjad kokku kogus ja teelaualle müüdava andis või küpsetas. (Prot. 31.01.29; 27.04.31; 7.10.32; 28.09.36). Teine pidu, korraldati kevadel, ulatuselt väiksem, kuid enam-vähem sama plaaniga. Suurüritustest olid muidugi tähtsamad aasta-päeva-peod. 1932.a. tähistas kool oma 25. aastapäeva. Selle ettevalmistamisel:

1. "Otsustatakse korraldada kaks aktust, kuna kooliruumid kõiki korraga ei mahutaks. I aktus on määratud õpilasile, teine kutsutud külalistele. Õpilasile pakutakse peale aktust kooki ja morssi, kutsutud külalistele korraldatakse teejoomine. Õpilasaktus algab hommikul kell 9. Sellel ak-

tasel tervitatakse kooliteenijat Annuškat ning antakse talle kingitus üle tema 25 teenistusjuubeli puhul. Külalisaktuse üksikasjaline kava: vaimulik talitus õpilaskoori ja oreliga. Koolijuhataja aruanne ja kõne kooli 25-aastasest tegevusest; riigivanema ning teiste tervituskõned ja telegrammid. Juhataja lõppsõna. Lõpplaul koorilt. Otsustatakse paluda hr. Prodel ja hr. Saulep aktuse kava läbiviimise korraldajaiks" (Prot. 1.09.32). Täpne kava vt. lk. 16.)

25. aastapäeva puhuks ilmus ka eribrošüür, mis sisaldas kokkuvõtteid koolielust ja mitmesuguseid muid andmeid.

Abituuriumid valmistasid ette oma lõpupeod lülalistega J. Vestholmi gümnaasiumist *või mujalt*.

Koolis tegutsesid ka muusika-, näite- ja kirjandusringid. 1937.a. kinnitati kirjandusringi vanemaks õpetaja S. Lukats ja muusikaringile - G. Ernesaks, näiteringile (a.?) L. Randma. Juhendavaid õpetajaid oli muidugi ka teisi. Muusikaring arendas huvitavat tegevust, millset kirjutas ka kooli ajakiri "Sütik"; näitering kandis ette huviga vaadatava O. Lutsu "Vaikne nurgake". 1938.a. sai V klassi õpilane Maria Sinberg kirjandite võistlusel II auhinna, mille kohta tuli täita erikorraldus: "Diplom ja 100 kr., mis tuleb kätte anda vabariigi aastapäeva aktusel" (319; 23.02.38).

Koolis korraldati ka hõimupäevi (17. okt. ¹⁹³¹), kus nii kõne kui ka ettekanded olid õpilastelt.

Olid ka õpilasohtud, mille sisuks referaat, kusjuures teemad määrati varem kindlaks ja jagati õpilaste vahel ära. Ohtutel oli ka teelaud, mille puhastulu pandi ekskursioonide kassasse. (Prot. 01.33. *Refer. eesti muusika üle. I kl õpil. J. Akerberg*).

Osa õpilasi tegutses ka organisatsioonides väljaspool kooli, kuid nende tegevust kontrollis oma kooli õpetaja, kes määrati õppenõukogu poolt (Prot. 30.09.32. "KNNÜ Tütarlaste Töö Toimkonda valitakse kooli poolt 1932/33.õ.-a. pr. A. Hakk) Kodutütarde organisatsioonist on juttu 1935/36. õ.-a. sügisel, kusjuures "õpilased astuvad oma kooli juurde asutatud rühmadesse". Tegutseti ka ÜENÜ-s (1937). Kord palus IV keskkooli klassi õpilane luba astuda Maanoorte ühingusse. "Pedagoogiline nõukogu otsustas lubada osa võtta referaatkoosolekuist, liikmeks astumise ei poolda, kuna ei saa ühele õpilasele erandit teha" (Prot. 30.11.32).

Võimlemine ja võrkpallimäng oli au sees. Ikka käidi vaatamas ka oma naiskonna mängu ja elati kaasa eriti kui võideti suurim riivaal- kommertsikool (1937.a.). Isegi "Kalevi" võimla üüriti neljaks nädalapäevaks kooli tarbeks 270 kr. eest (1929.a.; 319). Seda tehti mitmetel aastatel, ~~kui õpilased~~ kuigi võimla tunnimaks töötas. Kuid ometi, kui õpilased palusid luba osa võtta Tallinna Kesk-^{Koolinoorte} koolide Spordiühingu poolt korraldatavatest võistlustest, siis seda ei lubatud "kuna võimlemisõpetaja seda ei toeta. Ka teised õpetajad suhtuvad palvesse eitavalt" (Prot. 7.10.1933). ^{Kooli teatervõistkonnad} üks ala, milles õpilased kadsa löid, oli nn. karbikorjandus. Kõik koolid pidid sellest osa võtma, Kevadel ja suvel nähti sageli noori inimesi korjanduskarpidega tänaval liikumas. Erakooli juhataja otsustas siin teisiti, nõudes, et valgelille korjandusmärgid toovad viimaste klasside õpilased kooli ja müütavad neid siin (Prot. 24.05.32). Sedaviisi toimiti korduvalt. Alles 1939.a. karbikorjandusest "Kõik lapsed suveks maale" lubatakse osa võtta III, IVa, IVb progümnaasiumi klassidel.

Siit paistab välja ka juhataja mõte: kõik lapsed olgu ikka oma silma all.

Suur ettevõtmine oli kooli ajakirja väljaandmine. Õppurkond otsis eneseväljendusvõimalusi ja soovis päris trükitud ajakirja. Niisugune soov tuli kuuldavale juba 1933.a. Protokollis 26.10.1933 leidub aga selline kahtlev seisukoht: "Võetakse seisukoht kavatsetava õpilas-ajakirja suhtes. Õpilaskond tunneb küll huvi oma ajakirja vastu, kuid milline see peaks olema, et levik kindlustuks, sellele võib vastata, kui vähemalt proovinumbergi on ilmunud". Ilmselt kulus siia-sinna arutamiseks aega, sest õppurajakiri "Sütik" ilmus 1936.a. detsembris. Minu kasutada olid Pedagoogikamuuseumis säilitatavad numbrid: nr. 1 dets. 1936; nr. 2 jaan. 1937; nr. 4 märts 1937; nr. 5/6 aprill/mai 1937; nr. 2 jaan. 1938. Pedagoogikanõukogus ei ole hiljem mingeid sõnavõtte ajakirja kohta. Küll on aga esimese aasta "Sütiku" viimases numbris (1937.a.) "Toimetuse läkitus", kus tänatakse G. Ernesaksa. "...Erilist tänu aga tahaks toimetusele öelda ühele õpetajale, kelle sõbraliku aitavat kätt alati tunda võisime, see on lauluõpetaja hr. Ernesaks. / Tema oli see, kes peaaegu "poolvägisi" meis ajakirja vastu huvi äratas ja meid elustas. Hr. Ernesaksa teeneks tuleb ka lugeda, et seitskondlik elu meie koolis aasta-aastalt intensiivsemaks muutub. Tema algatusel ja korraldusel on toimunud 2 ettekannete-öhtut, mis on leidnud väga elavat osavõttu ja mille eeskujul nüüd "Sütiku" ümber koondunud ringkonnad oma kirjandus-öhtuid on korraldanud".

* TKSÜ - Tallinna Koolinoorte Spordiühing.

Ajakirja trükkis ära a/s "Ühiselu" trükikoda. Vastutav toimetaja oli eesti keele õpetaja E. Lukats, toimetusse kuulus 11 õpilast. Kaastöörohkuse all toimetused ei kannatanud, sest sellekohaseid märkusi libiseb ühte ja teise artiklisse. Sisult püüti haarata kogu koolielu oma mitmekesisuses. Oli omaloomingut luule näol (Elna Tiideman "Kellahelin", "Punased kobarad" 1936/17, "Kasid", "Vastlatuisk", "Tuleku lävel" 1937/4), Silva Johani arvustus "Kuningal on külm" 1937/2, mõtteid spordist (Virve Eenpalu "TKSÜ eesmärk ja tegevus 1937/2"), matkakirju (Laine Maiste 1937/4 ja Ursula Peks 1937/5/6), ülevaateid õpilasohtuist (1938/2) ja balliveste (1937/29) ning eelmiste lendude tegevusest. Oli ka propagandistlik kirjutis "Igale eestlasele eesti nimi" (Virve Eenpalu 1937/4). Ajakirjade lõpus anti edasi "Teateid" ja "Kilde". "Teated" kutsusid järjekordsele õpilasohtule, kooliraha tasumise tähtpäevast kinnipidamisele (15.02.1937) või teatasid kaastöö sobilikkusest. "Kildudeks" olid lühimärkmed juba peetud teohtutest, näitusmüügist, kirjadusohtust, näiteks koos I Pögl. Bümn. - 32 (18.03.37 (1937/4)).

Silmaringi avardamiseks korraldati õppetöö lõpul ekskursioone. Väikestele väikesed ja suurtele suured. Suur ekskursioon - see tähendas sõitu välismaale. Küüllap neid linnaümbruse tutvumisretki oli kooli algusest alates, ~~aga~~ juba

1927.8.06 saadetakse kiri Lätimaale korraldatava ekskursiooni asjus. Sõidavad vanemad klassid (319).

1929.a. Linnakoolivalitsus toetab gümnaasiumi palvet õppe-reisi kohta Stockholm 15.-20.06. (319).

1931.a. ekskursioon Soome 13.-17.06. (319).

1932.a. ekskursioonid Loksale ja Väana, IV ja Vkl.-Petseri. (Prot. 24.05.32)

1936.a. V ja IV gümnaasiumi klass Stockholm alates 6.06. (Prot. 12.05.36.)

1938.a. Paluda haridusministeeriumilt luba ekskursiooniks Rootsi V klassile ja progümnaasiumi Va ja Vb klassi neile õpilastele, kes gümnaasiumi edasi ei lähe, "kellel seega tulevikus pole enam võimalust oma kaasõpilastega ühiselt ekskursioonile minna". (Prot. 24.04.38).

1939.a. ekskursiooni kohta teatatakse, et see ei tohi toimuda enne 3. juunit (319). Kas ei jäänud see liiga maailmasündmuste jalgu?

Mingeid insidende ekskursioonidel ei olnud, mis oleksid ülekooliliselt arutamisele tulnud.

Nii möödusid tegusad kooliaastad. Senine kindla teadmisega, et eilne sai jätkuks homsele, kuni 1940/41 õppeaastast kõik muutuma hakkas.

A A S T A D 1940 - 1944

1.1940-1941a.

Euroopa riikides möllab sõda. Kooliprotookollidesse jõuab sealt-kandist hoitava sõnum sel teel, et õpetaja A. Emmole tehakse üles-andeks KÕ(kodanlik õhukaitse) programmi koostamine (Prot. 13.03.40.). Õppeaasta 1939/40 lõpeb tavaliste kokkuvõtetega klassikursuste lõpetamiste või mittelõpetamiste kohta. Kuid muudatused selle aasta Eestimaal on ulatuslikud. Juulis kirjutas "Rahva Hääl": "Meie nõuame," rõhutati Eesti Tööraha Liidu valimisloosungites, "et rahvaharidus saaks kõigile kättesaadavaks ja oleks tasuta, et kesk- ja ülikooli uksed oleksid pärani avatud töörahva lastele." EKP juhendite kohaselt pidas töörahva valitsus eelkõige vajalikuks erakoolide laialisaatmist. Erakooli oli Eestis 1936/37.ö.-a.: 18 algkooli, 24 keskkooli, 24 gümnaasiumi. 1940.a. ilmub "Riigi Teatajas" nr. 96 "Eraõppeasutuste likvideerimise seadus", mille alusel peamiselt suurbourgeoiside võsude jaoks loodud erakoolide hooned ja õppevahendid läksid riiklike koolide valdusse (Ruus, lk. 121). Riigi Teataja 1940, nr. 103 6. juulist teatab, et likvideeritakse keerukas kolmeastmeline koolisüsteem 15.08.40.a.

keskkoolide seaduse alusel. Kaotati progümnaasiumid, reaalkoolid ja gümnaasiumid, tulid 6-klassiline algkool ja keskkool, viidi ellu ühtluskooli põhimõte. Seadustele kirjutasid alla haridusminister J. Semper, tema abi A. Valsiner, inspektorid K. Praakli, A. Haberman, O. Madivere. (Ruus, lk. 121). Keskkoolide juurde avati paralleelklasse ja suuremate algkoolide juurde seitsmendaid klasse. 1938/39.ö.-a. olid 4917 soovijast ukse taha jäänud 1855, kes kõik nüüd kooli pürgisid.

E. Lenderi Eraalgkool likvideeriti 1.aug.1940. 21.aug.1940 teatab ENSV Haridusministeerium, et 17.aug.1940 kirjutas peaminister vabariigi presidendi ülesannetes J. Vares alla avalike keskkoolide asutamise otsusele.

Alates 19. aug. avatakse järgmised keskkoolid Tallinnas:

1. ...

.....

8. Tallinna VIII Keskkool- suletud Elfriede

Lenderi Eragümnaasiumi ja Era progümnaasiumi ning Tallinna Erakolledži Gümnaasiumi ja Progümnaasiumi asemel /end.Kubu gümnaasiumi/ TRKA 44.1/62

1940/41.ö.-a. asub omale kohale 1.septembril(?). Esimesed kuud

on direktoriks veel E. Lender. Pärast kooli varanduse ja asjaajamise üleandmist 31. oktoobrist 1940 asub 1. nov. koolijuhataja kohustesse T. Reinaste, endine reaalkooli direktor (330;1/2). Uueks inspektoriks saab Xsenia Hion. Kui 22.nov.1940 õppenõukogu kokku astub, on juhataja juba uus, inspektor uus, lastevanemate komitee esindajana istub koosolekul Aarne Viisimaa (2 poega koolis) ja õplaskonna esindajana komnoor Velaine Raieste. Kuid õpetajate hulgas leidub siiski Lender, endise juhataja tütar Juta Lender (Prot-22.11.40).

Kool hakkas tööle VIII keskkoolina³, kus olid klassid I-V-ni. Kooli võeti algkooli lõpetanuid eksamite põhjal, kusjuures arvestati ka tunnistuste hindeid. Sooviavaldusi laekus hulganisti ning klasse avati järgmiselt:

I klassi	180 soovijat,	avati 4 klassi
II" "	140	" " 3 "
III " "	99	" " 2 "
IV " "	110	" " 3 "
V " "	67	" " 2 "
VI " "	45	" " 1 klass (Prot.7.09.40).

Kooli endine algkool hakkas õppima endise Kubu-gümnn. ruumides, kuhu uus algkool loodi. 7.-11. klassini õppisid esialgu Lenderi kooli ruumides, kus⁴ olid ^{õpeti} palju klasse, igal a-l b ja c järel, viimastes ka 6-7 noormeest.

Koolivormi kandmise kohta ilmub järgmine korraldus:

Maa- ja linnakoolivalitsustele ning
riigikoolide juhatajatele.

Hariduse Rahvakomissariaat teatab.../et/ muudetakse korraldused 30.01.1937.a. ja 21.05.1937.a. ...koolivormi tarvitamise kohta.

Senist vormiriietus võib edasi kanda, kui sellelt on kõrvaldatud vormitunnused (eraldusmärgid), samuti on lubatud erandina kanda senistest vormipeakatetest neid, mis on põhivärvilt ühtlased ja mitte silmapaistvalt eredad ning mille paelad ei eraldu silmatorkavalt peakatte põhivärvist. Vormipeakatetelt tuleb aga kohe kõrvaldada mütsimärk ja 2-3 mm laiusest paelast siksakjoon mütsi äärel.

N.Andresen. Hariduse Rahvakomissar

V.Alttoa. Kooliosakonna direktor

Joh.Kiivet. Kutseosakonna direktori asetäitja(330;1/2).

et on arvatud
 Öppenõukogus antakse nüüd õpetajatele teada, Hariduse Rahva-
 komissariaadi Teataja nr.1 ja 2(30.aug.) kaudu, et konstitutsiooni
 kinnitamise eelnõu on valitsuses arutamisel ja et Riigivolikogu
 kuulutatakse ajutiseks Ülemnõukoguks ning on olemas "Avalikust ja
 koolide raamatukogudest kõrvaldamisele kuuluvate raamatute nimes-
 tik nr.1 ja 2.(Prot.5.09.40.)Kõrvaldatud raamatud tuli saata kesk-
 raamatukokku, kus eraldati kõlbmatud ja teised realiseeriti, nagu
 hilisematest paberitest selgus.Nimekirju protokolli juures ei ol-
 nud.

Kooli algust tähistati aktusega 10.septembril kell 10.00. Aktu-
 tuse jaoks ruumi dekoreerimise eest seisid hea õpetajad Miljan ja
 S. Kaasik ning muusikalise osa eest- L. Prommik.Neile anti eri-
 korraldus "Aktus tuleb korraldada pidulik ja mõjuv".Kava:Rahmani-
 nov - Preluudium (trio)/J.Kärner.Miitingul (deklamatsioon)/Punane
 lipp(trio ja ühislaul)/M.Gorki.Laul Tormikotkast (deklam.)/E.Kapp
 Valss (trio)/Koolijuhataja kõne/ Internatsionaal (trio ja ühislaul).
 (Prot.7.ja 8.09.40).

Peatselt tuleb esitada aruanne pioneeritöö kohta. Teatatakse,
 et VIII Keskkoolis on korraldatud pioneerirühmi. Pioneere on 38,
 vanempioneerijuhte 1 /Alfons Luts/, noorempioneerijuhte- 2. Õpeta-
 jatest tegeleb nendega S.Kaasik. Pioneeride kasutada on väike tu-
 ba, selles laud, kapp ja 2 tooli. Kui läheb rohkem toole vaja ,
 toovad teistestruumidest. Kulutuste eelarve 1940.aastaks on ette
 nähtud 184 kr., millest loosungite ja kaelarättide tarvis 65 kr.
 portreede, kirjutustarvete jm.jaoks ülejäänud raha.

Koolis õppis tol aastal 45 poeg- ja 623 tütarlast (330;1/9
 26.09.40).

Oktoobripühade ajal korraldati aktus ja mindi rongkäiku.Öppe-
 nõukogus märgiti neid tähtsündmusi järgmiselt:

Pidulik aktus 6. nov. 1940 kell 16.00

- 1.Ühislaul."Julgesti vennad nüüd tööle".2.Avasõna koolijuhatajalt.
- 3.Aktusekõne.4.Internatsionaal.5.Teated ja Tervitused.6.Internatsio-
 naal.7.Ühislaul "Punane lipp". 8.Chopin"Revolutsiooniline prelüüd".
- 9.Tšaikovski.Romanss.(Trio). 10.Deklamatsioon"21.06.1940",K.Merilaas,
 "Pürgimus",J.Barbarus.Katkend M.Gorkilt.11.Tšaikovski "Oktoober"
 (klaver).12.Dunajevski"Valss"(trio).13.Ernesaks"Ühte laulu tahaks
 laulda(kahekordne kvartett).14. Saint-Saens.Etude co...(klaver)
- 15.Lõppsõna. 16.Dunajevski"Laul kodumaast"(soolo, koor).

Otsustatakse terve kooliga saajaprotsendiliselt osa võtta Ok-
 toobrirevolutsiooni puhul korraldatavast rongkäigust. Otsustatakse
 kõik kooliruumid dekoreerida aastapäevakohaste loosungite,emblemi-

de ja lippudega, üles panna Oktoobrirevolutsiooni suurjuhtide ja ENSV juhtide pildid. Otsustatakse välja kuulutada klassidevaheline võistlus edukuses ja hoolsuses (330;prbt.25.10.40.)

Pärast oktoobripidu algas õpilaskonna põhjalikum organiseerimine. 24. oktoobril oli ilmunud juhend. Tuli kokku kutsuda üldkoosolek koolikomitee valimiseks. Komitee pidu olema 7-liikmeline, valitud poolaastaks. Klassides tuli valida 3-liikmeline klassikomitee, kuhu kuulus organisaator ja tema kaks abi. Muude ülesannete kõrval pidid nad ka õpilaste seltsmehelikku abistamist korraldama ja sotsialistlikku võistlust organiseerima. Saabunud korralduste läbiarutamisel tõstsid õpetajad oma sõnavõttudes üles küsimuse, kuidas süvendada õpilastes sotsialistlikku meeleolu ja korratunnet. Tõsi, uue korra juurutamisel esines raskusi, sest "Mittes koolis organiseeriti õpetajate toetusel kodanliku Eesti riigipühade tähistamisest, levitati sini-must-valgeid linte ja fašistlike riigitegelaste pilte ning mõnitati kommunistlikke noori. Nad /õpetajad/ vabastasti 15. okt. 1940. a. määrusega koolitööst" (Ruus, lk. 126.) Kuigi "ässitajad" said oma palga, peab nentima järgmisel aastalgi, et seinaleht tuleb muuta senisest sisukamaks" (Prot. 15. 01.41). "Punane Öppur" ilmus 2 korda kuus, erinumbrid tähtpäevadel (330;1/6). Teisel poolaastal rakendatakse koolis kindlat poliitilist programmi. Märtsikuust alustatakse kultuurhommikute läbiviimist. Esimese kultuurhommiku korraldab VI klass 10.03.41. a. "Kogunemine kell 8.45 täiesti vaikselt. Iga klassi juhataja olgu oma klassi juures" (Prot. 28.02.41). Nähtavasti ei võetud "hommikuid" kuigi hästi vastu, sest paari kuu pärast märgiti, et "Kultuurihommikute korraldamisel otsustati rohkem rõhku panna meeleolulisele küljele" ja jagati välja teemad, mis mõnes mõttes imestama panevad, näit. Va- Weizenberg, ... Majakovski aga IV- Budjonnoi ja Skrjabin (Prot. 4.04.41).

Kuigi poliitilise kasvatuse mõttes peeti eriti silmas endisi erakoole, näitavad hariduselu kõrgemate organite poolt väljaantud käskkirjad, et uus elulaad juurdus visalt kõikjal.

"Pean kodanlise mentaliteedi demonstratsioone, kas-või piisiasjus tõsiseiks distsipliini rikkumisteks ja palun viivitamatult teatada... Sealjuures peavad õpetajad igal juhul avastama õpilaste väljenduste tõelisi motiive, hoidudes formaalsest suhtumisest küsimusisse." (Tallinna Linna Rahvahariduse Osakonna juhataja T. Marani käskkiri 2.04.41. 330;1/11).

Selliseks mõtteavalduseks muidugi põhjust oli. Seoses 24. veebruariga pidi VIII keskkooli juhataja sellise kirja teele saatma: "/24. veebr. 41./ olid IVc klassi meesõpilasist viiel valged kraed

ja mustad kaelasidemed. Et aga suuremad poisid segaklassides püüavad üldse korralikult riietuda ja et nad valgeid kraesid mustade kaelasidemetega on ikka kannud, siis ei saa seda kuidagi lugeda demonstratsiooniks. Märkuse tegemisega oleksin täiesti ilmaaegu esile tõstnud 24. veebruari, sellepärast vaikisin." (330;1/11;1.03.41). Sellest "demonstratsioonist" olevat teatanud õpilane A. Blechmann EK(b)P Noorsoo Osakonnale, et poisid olid harilikust pidulikumalt riides. Poisid ise vastasid, et 23.03. olid nad olnud "Estonias" aktusel /Punaarmee aastapäev/ ning öhtul peol ja nii toimivat nad ikka peale pidusid ja aktusi. Sama ~~õpilane~~ õpilane A. Blehmann andis teada, et üks tütarlaps kannab eesti vapiga sõrmust ja üks teine tüdruk olevat pioneerile öelnud, et kaelarätiku oleks ta küll võinud kaela panemata jätta.

Poliitilisele kasvatusale pannakse erakordselt rõhku. Linna rahvahariduse osakonna juhataja teeb korralduse kord nädalas igas klassis pool tundi pühendada kommunistlikule kasvatamisele. Aprilli algul (11.04.41) peavad koolijuhatajad aru andma (salajaselt!) "kes klassijuhatajaist on võtnud või kavatsesid võtta töökavva eripooltundi... Kuigi kommunistlikku kasvatust teostatakse pidevalt igas tunnis ja isegi vahetunnis, ei saa ühegi kooli kohta öelda, et seal oleks saavutatud ideaalne olukord. Sellepärast tuleb pidada käskkirjas nõutud eripooltundi vägagi vajalikuks" (330;1/2).

Üksikasjalikult reglementeeriti (salajaselt) sama organi poolt ka 1. mai rongkäik:

"Teen korralduse:

- 1) 1.mai rongkäigu puhul tribüünist möödudes hüüda vägev "hüraa".
- 2) Kooli kolonni ees kanda dekoratiivset plakatit kooli nimega.
- 3) Minna rongkäiku klasside kaupa, klassijuhataja oma klassiga.
- 4) Kui on klassil kogu vormimütsid, ilmuda rongkäiku vormimütsides" (330;1/2;29.04.41).

Hädas oldi ka endiste pühadega (18.04.41). Nii lahkusid IIa 24 ja IIIa 32 õpilast omavoliliselt koolist, arvatavasti seoses lihavõttepühadega. Kirjas rahvahariduse osakonnajuhatajale koolijuhataja vabandab: lahkumine polnud ettekavatsetud, gripi tõttu mõnedest klassidest saadeti õpilasi koju ja see võis mõningat arvamust tekitada, et võibki koju minna. Juhtunut kahet-

setakse ja "kinnitame, et see juhtum ei olnud usulistest motiividest tingitud... Karistuseks organisaatoril käitumine 4-le alandatud, korralikkus kõigil alandatud 3-le ning 20. ja 27. aprillil* töötavad nimetatud klasside õpilased koolis à 2 tundi (330;1/6 ja 11.Prot.19.04.41).

Koosolekute pidamine muutus väga oluliseks. Mitmesuguste uudeseti kerkinud küsimuste tõttu pidid õpetajad õppenõukogusid pidama isegi 4 korda kuus. Näiteks 1941.a. veebruarikuus.

Koolielu positiivsele poolele tuleb kanda nn. klassiväline tegevus. Klassi koosviibimisi võis korraldada 1-2 korda aastas. Kas neid ka korraldati, ei mäleta. Küll aga korraldati IV, V, VI klassidele rahvatantsukursusi, oli muusikaõhtuid (8.03.41) II keskkooliga ja II poeglaste kommertskooliga. Suured eetvalmistused käisid võimlemise alal, kus maikuus peeti klassidevahelisi (13.05) ja ülelinnalisi võistlusi (11.-25.05.) (Prot.7.02;6.05.) Meie kool võistles Suur- Kloostri tn. 18.05.(330;1/11)

Koolis korraldati ka suur näitus käsitöödest. Eriti moes olid ristpistes tikitud rahvuslikel motiividel linad-linikud ja tikan-diga pluusid, põlled, pesu. Näitusel valiti paremad tööd välja ja saadeti Moskvasse. Kuhu nad jõudsid, ei tea. Lubati tagasi anda, aga ei antud...

Tol ajal hakati ka koolivaheajal üritusi tegema. Õppenõukogu "otsustab kevadise puhkeaja sisustada järgmisel: koolik kom-noorte ja õppenõukogu kaasabil sisustada tuba, kuhu noored võivad kokku tulla õppetöö vaheajal.

E.24.03. toimuvad sanitaarala harjutused kell 10, kell 11 riviõppus, kell 12 võistlus võrkpallis.

T.25.03. kell 12 sanitaarala harjutused, kell 13 loeng "Budhism ja lamaism Inglise imperialismi teenistuses" (öp. K.Jungermann).

N.27.03. kell 11 vaidlusõhtu kooli draamaringi korraldusel.

L.29.03 kell 11 suusaretk. Kogunemine Nõmme jaama (330; Prot. 22.03.41).

Sõjahõng ei olnud veel määrav. Korraldati n.ö. ühiskondlikult ka õplaste suvepuhkust. "Õpilastele, kes vajavad kosutavat puhkust, korraldatakse laager. Kosumisele saadetakse pioneerid ja need, kes vajavad hädasti puhkust". (330; Prot.6.05.41).

Uudne oli ka juba järeleandmine õppetöös. Koolijuhataja teatas, et õpilased, kes on saanud mitterahuldavaid hindeid, võivad neid parandada 30.maist- 3.juunini, mitte sügisel, nagu varasematel aastatel (Prot.22.05.41.)

Tuleb Hade, et aöigä, d' klesodes, alod endre.
Lendert uvali, b' klesodes Kuba gümm. -i jo
c'd, e-des testet uvaldeit tulnud opolond.

Õppetulemused 1940/41.a. lõpul olid järgmised:

Ia	29	õpilast.	Viiakse üle	29				
Ib	38	"	"	36	järeleksam	2		
Ic	40	"	"	30	"	8	teiseks aastaks	2
Id	30	"	"	24	"	4	"	2
Ie	39	"	"	31	"	3	"	5
IIa	42	"	"	39	"	3		
IIb	42	"	"	41	"	1		
IIc	39	"	"	30	"	9		
IIIa	40	"	"	38	"	2		
IIIb	45	"	"	40	"	4	"	1
IVa	30	"	"	29	"	1		
IVb	33	"	"	29	"	4		
IVc	32	"	"	29	"	3		

Va, b ja VI - kõik lõpetasid

Tulemused olid ju head !

Rahvahariduse osakonna juhatajale läheb

"Ülevaade Tallinna VIII Keskkooli kollektiivi
tööst ja isetegevusest 1940/41.ö.-a.

Õppeedukus -90,95% Kiituskirjad 23 õpilasele. 18 õpilast lõpetas kõikides ainetes viitega. "Suures õpetajate peres valitses hea vahekord ja õige arusaamine nõukogude õpetaja ülesannetest, selletõttu oli suures õpilasperes alati õige suhtumine töösse ja hea vahekord õpetajate ja õpilaste vahel. Kuigi külm talv ja haigused takistasid tööd, suudeti ometi ületada pea kõik raskused. Kõik õpetajad on teinud õppe- ja kasvatustööd koolis suure kohusetundega". Saadetisel puudub allkiri ja kuupäev, võimalik, et see on teine eksemplar. (E330;1/6).

Suvi 1941. Alanud on sõda. Koolist võib Nunne tänavale nr.2 saata nimekirja nende kohta, kes soovivad evakueeruda. Nimekirja võtta naised ja lapsed (330,1/11;3.07.41). Kes aga siia jäid, nende jaoks ilmus märkusega "väga kiire" teade, et "10. augustil on sõjakaitsetööde pühapäevik ja töö kestab kella 6-20-ni lõunavaheajaga (330;1/2).

2. 1941/42 õppeaasta.

Õppeaastat alustati 1.nov.1941 (330;1/14) Raua t. 32 asuvas XXI algkoolis. Õpitakse teises vahetuses kella 13-17-ni. 2. jaanuarist on kooli direktoriks jälle E.Lender. Kool alustas 427õpilasega, kelle kohta nõuti rahvusliku kuuluvuse äramärkimist. Rahvusliku koosseisu järgi oli kool väga ühtne: 420 eestlast, 1 sakslane, 4 venelast, 1 soomlane, 1 leedulane. Õpetajaid oli 28: 27 eestlast, 1 poolakas (330; 1/17 20.01.42).

õppida tule, aga õppida peab olema. Sest mis kasu on?
Õpikuid peaaegu polegi. Uue koolivalitsuse katse neid hankida oli vähe tulemuslik. Peamiselt saadi vanemate klasside tuttavatelt õpilastelt.

Tagala Sõjavägede Juhataja

Haridusdirektoorium

Ringkiri

Tallinn Tõnismägi 11

25. sept. 1941

Koolivalitsusele

.....võib kasutada kooles 1940/41.ö.-a. õpikuid, mis on lubatud Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi poolt kuni 21. juunini 1940, v.a. õpperaamatud eesti keeles ja ajaloos, missugustes ainetes lubatavate raamatute nimestik avaldatakse Haridusdirektooriumi poolt. Raamatute uustrukid, mis ilmunud peale 21. juunit 1940....ainult Haridusdirektooriumi nimestiku järgi.

...palun organiseerida müügiorganisatsioonide ja eeskätt koolide kaudu vanade õpikute kokkuost.

...üles kutsuda võimalikult säästlikule vihkute, paberi jne. tarvitamisele...

Dr.H.Mäe

Haridusdirektor (330;1/14)

Õppeaasta lõpul oli koolis 425 õpilast, kellest 63 oli järelksam ja teiseks aastaks jäi 33 õpilast. Mitterahuldavaid hindeid oli järgmistes õppeainetes:

eestlk.-42, saksa k.-21, inglise k.-11, ladina k.- 15, ajalugu-12, matemaatika- 49, loodslugu- 5, füüsika- 20, keemia-16, maateadus- 2, kosmograafia- 2, prantsuse k.-1. Kokku 196 eksamit.

Õppetöö seisis 21.-26.01.1942 kütte puudumise tõttu.

Sellel õppeaastal oli lahkunud ka 16 poissi, et jätkata õpinguid 2. keskkoolis.(330;1/16). Kooli vahetavate õpilaste kohta pidi teatama ka, kas nad kuulusid pioneeri- ja komnoorte organisatsiooni. Haridusosakonda huvitasid ka need õpilased, "kes on juhtidena osa võtnud noorsooorganisatsioonidest" (330;1/16). Aru anti 24 tüdrukute kohta, kes olid juhtinud mõnd kodutütart

salka, paari KNNÜ- klubi ja üht gaidide salka. Neist üks oli ^{olnud} pioneer olnud.

3. 1942/43. õppeaasta

Kool alustab tööd pärast seda, kui suvist töökohustust on 4 nädala võrra pikendatud -12.okt. 1942 (330;1/16). 26.oktoobrist (330;1/17) minnakse õppima H a r i d u s e t. 3 endisesse Prantsuse Lütseumi ruumidesse. kus

VIII gümnaasium õpib kella 7 -10.30

Sotsiaal-Kodunduse Instituut kella 11- 15.00

J.Vestholmi Gümnaasium Kella 15.30- 19.00

Tunnid olid 35 min., Vaheaeg 5 min., suur vaheaeg 15 min.(330; 1/17). Mõne aja pärast lühendati tunde veelgi ja ka koolipäeva ennast, et õpilased enne algavat öhurünnakut(reegipäraselt kella 19.00 paiku) koju jõuaksid.

Õppeaasta lõpul oli 449 õpilast, neist lõpetas 344, järel-eksami said 71 ja istuma jäi 34 õpilast.

Mitterahuldavaid hindeid oli järgmiselt: eesti k. -48, saksa k.-35, inglise k.-22, ladina k.-27, ajalugu-5, matemaatika-54, loodusteadus-2, füüsika-17, keemia-4, maadeadus-6, kosmograafia -1, prantsuse k.-3, vene k.-2.Kokku 226 eksamit.

4. 1943/44 õppeaasta

Kool alustas tööd H a r i d u s e t. 3. Kõik oli veel naga endine, s.o. sarnane eelmise aastaga.Igal koolituli ajal oli töö- töend ette näidata ja seega siis koht koolis olemas. Kuid mida aasta lõpu poole, seda ärevamaks muutuvad meeled ja olud.Uue aasta algul tuleb õpperuume aina koomamale tõmmata."Kuna kooliruume on võetud haigla käsutusse, siis otsustatakse osa klasse paigutada ka saali ja teistesse ruumidesse" (Prot.2.o2.44.)Pärast 6. märtsit tuli kogu maja sõjaväele jätta ja minna kooli Endla t.

Koolilapsed hüppasid kord siia, kord sinna koolimajja, aga pedagoogiline mõte oli siiski tulevikuga seotud, sest veebruari õppenõukogus kinnitati, et testid on head lisavahendid õpilaste selekteerimiseks esimesse klassi astujate hulgas (Prot. 2.o2.44) ja neid tuleb ka edaspidi kasutada.

Agäõigest kooliskäimisest enam asja ei saanudki ja ka õiget koolilõpetamist ei tulnud: tuli päev, mida keegi ei teadnud viimaseks arvata, kuid see ta oli - 9. märts 1944.

Kui 31. märtsil (330;1) õppenõukogu kokku astus, hinnati olemasolevail andmeil õpilaste edasijõudmine, käitumine ja hool-

sus ära ning kuskil aprillikuus olid ka klassi- ja lõputunnistused valmis kirjutatud.

Lõpetas 427 õpilast. Järeleksam oli 53 õpilasel. Eksameid tuli teha 61. Teiseks aastaks jäeti 9 õpilast.

Järeleksameid oli eesti k. - 23, saksa k. - 5, ingl. k. - 3, matem. - 25, füüs. - 2, lad. k. - 1, prants. k. - 1, ajaloos - 1 õpilane, kokku 61 eksamit (330; 1. Prot. nr. 9).

Koosolek oli kestnud 45 minutit.

Sõja-aastate olmemuredest

Kui vaadata nende kooliaastate sisse 1941-1944, siis on see üks periood ainult neile omaste murede ja rõõmudega. Tahaks küll öelda, et tolleaegsed rõõmud olid väga killukesed ja individuaalsed, ainult võib-olla oma perega seotud, sest mured ulatusid igalt poolt üle ääre. Ka kool oli neid täis, alates sellest näiliselt pisiastjast, kui koolide inapektor kord koolimajadest läbi sammudes ei maini midagi õpilaste kohta, kuid saadab ringkirja laiali, et pimenduskatted "lipendavad keppide ümber, ripuvad poolviltu akende ees ja mõjuvad seetõttu äärmiselt ebaesteetiliselt" (330; 1/20. 27.11.42).

Mäletame tollest ajast külmi klassiruumi. Nad pididki külmad olema ettekirjutuse järgi: keskküttega majasid võis kütta siis, kui:

+5° - 0°	välistemperatuur -	igal 3. päeval 3-4 tunni vältel
0° - -5°	- " -	igal 2. päeval
- 5°	- " -	iga päev minimaalselt, kuid

vältides küttesüsteemi külmumist. Temperatuur võib olla +10 kuni +18° vahel (330; 1/20; 10.10.42).

Aga külm oli ka hinges. Kui just mitte oma peret, siis lähedaste ja tuttevate peresid oli inimestest tühjemaks riisunud. Koolikantseleisse toodi õppemaksust vabastamise tõendeid. Suurtel blankettidel uuriti ka põhjusi, miks need taotlused esitatakse. Ja nii tuligi öelda, et tavalised põhjused - kehv teenistus ja kroonilised haigused - taanduvad teistest ees: isa arreteeritud (11 juhtu) või mobiliseeritud (10 juhtu); varandus maha põlenud (5 juhtu), või "isa merimees, teadmata kus". Paar tütarlast kirjutavad "Olen iseseisev. Vanemad küüditatud" (330; 1/68).

Elanikkonna tavalisi elu-olulisi asju oli pandud korraldama Eesti Rahva Ühisabi (ERÜ). Näiteks korraldas see asutus ka õpilaste

toitmist. Rajatud oli keskköök Jahu t. 5, mis jagas üle linna laialiolevatest 14-st rahvaköögist koolidesse suppi. Nii telliti ka VIII gümnaasiumile 9.-14.02.42 75 liitrit suppi. Soovis 150 õpilast, igale oli määratud 1/2 liitrit. Koolivaheajal võis suppi koju viia lähemast rahvaköögist (330; 1/20 6.02.42). Enamasti jagati kapsasuppi, mis oli hall, suurte kõvade kapsalatakatega, või ^{sis}maistetu hirsipuder.

Raha, toit ja riie - seda peab igal ajal igale inimhingele jätkuma. Sõja-aastatel nappus neid kõike. Olude parandamiseks suunati ka koolilapsed tööle. "Kõik õpilased, kes on 15.a. vanad, peavad vähemalt nelja (4) nädala jooksul tegema füüsilist tööd. Ainult sellekohase paberi esitamisel võetakse nad gümnaasiumi edasi õppima" (Haridusdirektooriumi ringkirjast. Prot.15.05.42). Selle alusel pidi kool täitma täpse blanketi:

Nimi	Aadress (ka sü- vine)	Klass	Kas oskab ujuda	Tervis- lik seisund (hää, nõrk rahuldav)	Millisele tööle soovib last saata 0	Tütarlapsed			Kas kuulub Eesti Noorte organi- sats.
						12-13	14-17		
						Toit	Raha	Naturas	
						Toit	Raha	Naturas	

Tervisliku seisundi kohta märgiti arvatavasti küll suvaliselt - nõrk, hää, rahuldav. Töö-soovid märgiti mõnesuguselt: põl-
lutööle, aiatööle, talu kodustele töödele, perenaisele abiks, last hoidma. Töö eest tasuti kolmel viisil (vt. tabel) (330;1/16) Kõigil ei olnud võimalus maale töökohta leida, seepärast tehti eraldi nimekiri neist, kes Haridusdirektooriumi vahendusel soovivad maale tööle minna (3330; 1/16. 22.04.42). Abituriente kut-
suti ka maamöödupraktikale ja Kurtnasse metsakultuuride tööle. Võimalusi missuguseid!

Vaatamata kunagi õppenõukogus kõlanud mõttele, et kodundusega tegelgu igaüks oma kodus, kooli pole seda vaja, peetakse nüüd ometi kodundusetunde, ja selleks "antakse 23. nov. s.a. iga õpilase kohta üheks korraaks ... ühe kuu kogustena ette (v.a. kar-
tul ja aedvili) (330; 1/20. 3.12.42).

1. võid	10 g	9. suhkrut	20 g
2. rasvainet	10 g	10. soola	2 g
3. liha, sise- elundeid	25 g	11. sepikujahu	20 g
4. kala	75 g	12. nisupüüli	20 g
5. mune	1/4	13. rukkijahu	20 g
6. piima	1/4 l	14. kartulijahu	3 g
7. juustu, kohup.	25 g	15. kuivtoitained	80 g
8. pärm	0,25 g	16. aedvilja	500 g
		17. kartuleid	500 g

Kogu asjaajamine, mis tänapäeval mahub sõna OLME alla, näis olevat ülitäpne, paberiterohke ja oli kooliellu sisse lülitatud rohkem kui rahuajal.

Juba jalatsite ja riietusesemete väljajagamine ja enne seda nimekirjade kokkuseadmine oli omaette tegevuspõld. Esmalt saadeti kooli teated, et linnale (alati mainitakse eraldi Tallinn-Nõmme) on määratud nii ja niipalju jalatseid, kalosse, tallanahka, sukke, sokke, pesu, riiet, mantleid jne. ning sellest kogusest "Teile alluva asutise arvele langeb 3 paari, millisel arvul saadame Teile tallutamiskäske" (330; 1/20. 13.11.42). Klassijuhatajad pidid välja otsima need, kes kõige hädalisemad olid ja koolijuhataja pidi peaaegu vandega kinnitama, et kõik õige on.

"Tõendan, et käesolevas nimestikus ei ole õpilasi, kes on saanud sukke (sokke) pärast 1. aug. 1942.a., samuti õpilasi, kelle vanemad on isevarustajad, s.o. kelle vahemate majapidamistes toodetakse villa või lina" (330; 1/20. 11.12.42).

Jagati ka mantleid (paar tükki), villast- ja siidkleidiriiet (à 3 m). Suurim häda oli muidugi sukkadega. Juhtus, et pikem nimekiri koostati, vormistatav ja sukad saadi, aga kui mõni 10-line grupp veel sukki tahtis, pidi asjaajaja nimekirjadele kirjutama "Ei saa!" 1943.a. on jäänud jalanõudest jagada ainult töösaapaid e. tanksaapaid (330; 1/20).

Koolitarvete ostuks oli meie kool kinnistatud "Töökooli" juurde, kus veebr. 1943 oli VIII gümnaasiumile määratud

2350 vihikut
470 kaustikut
470 pliiatsit
470 sulge
220 joonistusblokki

Eelmine kogus saadi novembrikuus.

Õpetajaid varustati teistest kogustest, kuid põhjendused

pidid olema samuti üksikasjalikud:

"1. Kallik, S. ... õpetaja

Omab kandmiskõlblikke jalanõusid 1 paari, parandamiskõlblikke - paari. On saanud ostuloo puutaladega kingadele.

Vajab tänavakingi. Olemasolevad jalanõud on kulunud; 1941.a. suvel varastati ... uued kingad, mis olid koolis kapis. ... (330; 1/20. 14.04.43).

Paar päeva hiljem saigi S. Kallik teate, et talle eraldati "1 paar liigist 4".

Õpetajate hulgas nais-suitsetajate hulk aina kasvas.

sept. 1942	33	teenistujat.	Meessuitsetajaid	6,	naissuits.	14
okt. 1942			"	5	"	17
nov. 1943	27	- " -	"	4	"	23

(330; 1/20).

Just tänasel päeval möödunule tagasi vaadates kõlab väga kaasaegselt "Puhkus ja Elurõõmule" saadetud dokument:

".../Tln. VIII gümnaasiumi/ teenistujad soovivad korraldada 18. dets. 16⁰⁰ Kreutzwaldi 22-11 omavahelise jõulupuu-koosviibimise, millest kõik 32 teenistujat osa võtavad...

Ühtlasi palun võimaldada seks puhuks ostuloo saamist toita-ainetele õlule ja viinale... pole käesoleval aastal ostuluba saanud...

(330; 1/20. 16.12.43).

Sõja ajal koolivälist tegevust oli vähe. Üks suurem ettevõtmine oli kooliõpilaste mängud, mis peeti maikuus 1942.a.

Meeste võrkpall. Tehnikum - Vestholmi güm.

Naiste " Kommertskool- VIII güm.

Meeste " Tehnikum - Vestholmi güm.

(330; 1/18. 3.05.42).

1943.a. veebr. toimuvatele Eesti suusatamisvõistlustele tuli saata kolm õpilast võistleva enne Otepääte, siis Aegviitu (330; 1/16). Edaspidiste võistluste kohta andmeid ei leidnud.

Iseloomulikud neile aastale olid mitmesugused korjandused. Siin kasutati ka õpilaste abi. Koguti esemeid, mida lapsed kodust kokku tõid (1 kasukas, 1 palitu, 1 lambanahk, 8 kampsunit, 30 p. sokke, 46 p. kindaid, 50 šalli jm. (330; 1/18. 9.04.42). Koguti vanametalli, värvilist metalli, tekstiilijäätmeid (selle eest saadi ostulubasid tekstiilkaupadele), aga ka ajalehti rindele saatmiseks.

ERÜ korraldas usinasti karbikorjandusi, kust korjajatena võtsid osa üle 16-aastased õpilased, nooremaid kamandati ERÜ ruumidesse korjanduskiplike täitma ja õpetajaid ning vanemaid õpilasi - raha lugema. (330; 1/18. 20.11.41).

Igal karbikorjandusel oli oma nimi ja eesmärk:

jõuluohvri-, tänuohvri korjandus ja korjandus laste maale-
saatmiseks.

1943.a. otseste pommirünnakute tihenemisel hakatakse tegema totaalseid jõupingutusi, mis meenutavad tänapäeva. 16. veebr. 1943.a. teatatakse, et 24. veebruari pidustused tugevnenud õhu-
ohu tõttu on vaja korraldada pühapäeval 21. veebruaril. 24. veebruari aga "kingib /igaüks/ rinde heaks, ning teeb sel päeval tööd" (330; 1/18). Küllap oli sel päeval koolitöögi.

Kooli võttis oma haardesse ka totaalne kunstiväärtuste kokkukogumine, sest juhataja vastas ühele kirjale: "Teatan, et Tallinna VIII Gümnaasiumi valduses ei ole kunsti- ja kultuuriloolisi esemeid ning muud vallasvara, mis väärisksid nende ohutuse säilitamiseks paigutamist kindlamsse kohta" (330; 1/20. 15.09.43).

Ärevalt saabus 1944. aasta. Osa klasse õppis juba ka saalis (Prot. 2.02.44). Tunnid olid lühikesed ja neid oli ainult mõni päevas. Suurrünnak linnale 9.03.1944 muutis paljude elukäiku. Aga moment enne seda pidas V^a salamahti 4.03. oma lõpumärkide peo kino "Heliose" ~~peal~~ söögisaalis. Pidu oli nagu pidu ikka: oli süüa, olid uued kleidid, tantsiti, õnnistati märgid, mida kanti ainult 3 päeva.

Veel midagi aimamata oli õppenõukogu koos 9. märtsi hommikul kell 10 Kevade t. 4 koolimajas. Vaja oli 4 õpilast vabastada õppemaksust. See oli kogu päevakord. (330; 1)

Pärast suurt rünnakustust õpetajad kokku 31. märtsil Kreutzwaldi t. 13. Kirjutati 9. protokoll, millega praktiliselt lõpetas kool oma tegevuse ja andis välja oma viimase lennu, kes I kuni viimase klassini oli õppinud koolile nime andnud juhataja käe all (330; 1): ilma pidulikkuseta, ilma viimaste katseteta õppeainete tundmises, ilma heasoovlike mõteteta õpetajatelt. Aprilli algul võis klassitunnistused kätte saada märkusega: Otsus klassi (kooli) lõpetamise kohta tehakse sügisel peale 1944.a. suvise töökohustuse lõppu. Kõik. Nüüd jäi edasi elada vaid vaimus ja vaimuses.

Möödusid kuud. Saadi kätte kuskilt nurga tagant tunnistused. Möödusid aastad ja

"täna on kõigest juba üle lennanud mälestuste sametsüine elind"
/J. Peegel/.

9.06.1988 S. Kabi

K A S U T A T U D A L L I K A D

1. Eesti Nõukogude Entsüklopeedia, /ENE/ 2.k.1970.

R a a m a t u d

2. Ernesaks, Gustav. Kutse. Tln., Eesti Raamat, 1980, 200 lk.
3. Lender, E. Minu lastele. EMP. Stockholm, 1967. Fotokoopia/ML/
4. E L G Arostryck Uppsala, 1979.
5. Ruus, V. Sotsialistlikud ümberkorraldused Eestis 1940-1941. Tln., Eesti Raamat, 1980, 170 lk.

A r t i k l i d

6. Meie humanitaarharidusest. Intervjuu/ Ellen Stammiga/. Üleskirjut. H. Einas. "Sirp ja Vasar", 1987, 4. sept. lk. 13.
7. Kalm, Mart. Eestlaslik linnakultuur. "Noorus", 1988, nr. 2.
8. Villand, V. Teine eesti tütarlaste gümnaasium. "Looming", 1987, nr. 10, lk. 1426-1428.

M u u d m a t e r j a l i d

9. Lühike ülevaade E. Lenderi Tütarlaste Erahumanitaargümnaasiumi 25 aastat tegevusest. Tln., 1932, lk. 49. /25.a./
10. Teateraraamat. (E. Lenderi Eragümnaasium). Säilik Pedagoogikamuuseumis.

K ä s i k i r i

11. Ollik, Kustav (1869-1965). Tallinna koolidest ja kooliõpudest. Mälestused I ja II. Käsikiri. Säilik Pedagoogikamuuseumis/Ollik I, II

T a l l i n n a L i n n a K e s k a r h i i v

12. a) E. Lenderi Tütarlaste Erahumanitaar- ja reaalgümnaasium. Alust. 1918 sept. - Lõpet. 1923. a. 27. nov. Fond 52, nimistu 1, säilitusühik 318.
- b) E. Lenderi Tütarlaste Eragümnaasium, Eraprogümnaasium, Eraalgkool. Lasteaednikkude Eraseminar ja Lasteaed. Alust. 1923, 30. apr. - Lõpet. 1940, 9. aug. Fond 52, nim. 1, sü. 319.
- c) E. Lenderi Tütarlaste Eraalgkooli, Erakeskkooli ja Eragümnaasiumi õppenõukogu protokolliraamat. Alust. 7. okt. 1930 - Lõpet. 30. mai 1940. Fond 298, nim. 1 sü. 2.
- d) Tallinna VIII Gümnaasium. 1941-1944. Tallinna VIII Keskkool. 1940-1941. Fond 330, nim. 1, sü. 72.

NB!

Tekstis on viited märgitud lühendatult.

Lis2m1

СВИДѢТЕЛЬСТВО

объ успѣхахъ и поведеніи ученицы I нр. класса Ревельской женской гимназіи Лендеръ Марка Зинаиды
на 191 $\frac{2}{3}$ учебный годъ.

Четверти учеб- наго года	Законъ Божій			Русскій языкъ			Математика			Педа- гогика	Есте- ственная исторія	Физика	Исторія	Геогра- фія	Француз- скій языкъ	Нѣмец- скій языкъ	Эстон- скій языкъ	Руко- дѣліе	Рисова- ніе и черченіе	Лѣпка	Лѣпка	Гигіена	Поведеніе	число пропу- щ. уроковъ	ПОДПИСЬ КЛАССНОЙ НАДЗИРАТЕЛЬНИЦЫ	ПОДПИСЬ РОДИТЕЛЕЙ ИЛИ ЗАСТУПАЮЩИХЪ ИХЪ МѢСТО															
	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе																		Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе
	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе																		Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе	Успѣхи	Прилежаніе	Вниманіе
I																																									
II	4			3	5	5	4	5	5								4		3		3	4	4	5	Мейер																
III																																									
IV																																									
Средній годовой балъ																																									
Отмѣтка на экзаменѣ																																									
Постано- вленіе совѣта																																									

Примѣчаніе:

Начальница гимназіи:

Õ P E T A J A T E N I M E S T I K
(...25.a.)

Lisa 2/4

Juhataja Elfriede Lender 1907-

Juhataja abi Klara Reder 1929-

Usuõpetus

Luterlastele

Elfriede Lender 1907-1908
Marta Reichenbach 1907
Lydia Dreving 1908-1911
Anette Laman 1911-1914, 1916/17
Klara Teige 1911-1917
Hans Oras 1915-1919
Elise Raup 1920-1921
Jüri Tamman 1921
Gustav Puu 1924-1925
Johann Kerig 1907
O. Bruns 1907-1909
G. Mähle 1909-1911
Fr. Stockholm 1911-1914
Bruno Hasselblatt 1913-1915
Vilhelm Groman 1914-1917
Fr. Kentmann 1915/16
Otto Valter 1916/17
A. Mäggis 1917/18
Hans Kubu 1918-1923
Bernhard Erdman 1922
Voldemar Kuljus 1923
Al. Sternfeldt 1925-1930
Paul Kuusik 1927-1929
Ado Köögardal 1930-

Greeka-õigeusuliste

Anna Smirnova 1916-1918
Al. Grivtsov 1907-1918
Johann Teiss 1918/19, 1922-1929

Eesti keel

Ernst Peterson 1907-1914, 1917/18
Al. Kask 1909-1913
August Üunapuu 1913/14
Erika Enoch 1913-1918 ö.

Albert Saareste 1918/19
Hermine Laman-Pokk 1918-1920 ö.
Kaarel Koljo 1919
Helene Lassmann-Erma 1919-1923
Bernhard Linde 1919
Hans Oras 1919-1923
Elise Kevend 1919-1923
Aleksander Ploompuu 1919/20
Johannes Semper 1920
Aleksander Mohrfeldt 1920-1923
Richard Kress 1923-1930
Marta Laur 1923- ö.
Alma Hakk- Jung 1922-
Helene Seim 1930/31 ö.
Elisabet Lukats-Schönberg 1931-

Saksa keel

Erika Kress 1907-1909
Heinrich Bauer 1908/09
Luise Döhrvaldt 1909-1914
Anette Väeden-Laman 1909-1918
Margarete Admin 1910/11
Gerda Treuer 1911
Dagmar Aun 1914
Klara Reder-Teige 1914-1919, 1925-
Valter Girgenson 1918/19
Helene Erma-Lassman 1918/19
John Siebert 1919-1925
Oskar Pihleman 1920-21
Raoul Maltsh 1920
Vilhelm Treuer 1921

Prantsuse keel

Glaſira Rabinovič 1907-08
 Therese Tetaz 1907/08
 Anna Obrutševa 1907/08
 M-lle Gratraud 1908/09
 Marcelle Sieger 1909/10
 Marie Vasiljevskaja 1909/11
 Hedvig Siemens 1910-1914
 Sophie Chevalier 1911-1917
 Maria Čižova 1914/1915
 Alice Sanderson 1915/16
 Gabriele Rosenbaum 1916-1918
 Antonie Lenebach 1917-1924

Vene keel (kokku 18)

Olga Dadõkina 1907-1910
 Elfride Lender 1907-1910, 1917/18

.....

Sofie Osevič 1917-1926, 1929-

Ladina keel (kokku 7)

.....

Oskar Pihlemann 1920-

Elfriede Lender 1923-

Inglise keel

Voldemar Klaanman 1918
 Vilhelmine Anvelt 1919-
 Stella Leppikson 1922/23
Matemaatika ja füüsika (kokku 43)
 Grigori Barhov 1907-1911
 Leonid Šilling 1907 -1908
 Fritz Kalnin 1907/08
 Maria Barhova 1907-1914
 Aleksei Tarkpea 1908/09
 Erika Enoch 1914-1919 õ.
 Sofie Osevič 1917/18
 Peter Kitzberg 1917/18
 Hermine Pokk-Laman 1919-1927 õ.
 Hedvig Parbo 1919-1921 õ.

Hjalmar Mäe 1920/21

Richard Trass 1921-1925

Richard Kress 1923-1926

Klara Reder-Teige 1923-

Saara Kallik 1926-

Maria Tiks 1927- õ.

Ajalugu (kokku 26)

Heinrich Bauer 1907-1909

Ivan Rabinovič 1908 -1912

.....

Hermine Pokk-Laman 1919/1921

.....

Villem Orav 1921-1924

Klara Reder 1923-

Alma Hakk 1925-

Helmi Aalberg 1926/27

Ella Susi 1927

Maateadus ja kosmograafia
 (kokku 17)

Nadežda Rabinovič 1907-1918

Peter Kitzberg 1917/18

Ida Hellat 1917/18

Agnes Staal 1919 õ.

Hjalmar Mäe 1920/21

Alma Jung -Hakk 1925

Richard Kress 1925-1930

Juliette Miilberk 1930-

Loodust., keemia, anatoomia
tervishoid (kokku 28)

Voldemar Feodorov 1907-1909

Rudolf Allman 1909-1911

Ida Hellat 1917-1919

Richard Trass 1921/22

Marie Ilves 1922/23 õ.

Helmi Uuesson 1922/23 õ.

Marta Laur 1923- õ.

Anna Rode 1927- õ.

Paul Lukin 1928-1930

Juliette Miilberk 1930

Kodanikuõpetus

Paul Burtsev 1917/18
 Eugen Fridolin 1919-1920
 Konstantin Mikfeldt 1922-1922
 Vladimir Kuusik 1922-1926
 Hugo Mölder 1926 ~~Johann~~
 Theodor Frey 1926
 Hans Leheste 1926
 Helle Matto 1927-

Pedagoogika

Konstantin ~~Jukka~~ Juško 1911/12
 Elisabeth Djomkina 1912-1914

Ilukiri

Ilja Kornienko 1911-1918
~~Char~~Charlotte Hoeppener 1922/23

Käsitöö

Marta Paulner 1907-1909
 Emmi Vupperfeldt 1909/10
 Katarina Aue 1910 1912
 Luise Podolskaja 1912-1918
 Emilie Hildebrandt 1918-1929
 Sofie Osevič 1922-

Joonistam., joonest., kunstiajal.

Voldemar Päts 1907-1912
 Alfred Kivi 1909-1916
 Nikolai Danilov 1909/10
 Roman Nyman 1912-1915
 August Pulst 1916
 Georg Rogozin 1916-1918
 Kristine Mei 1916-1917
 Charlotte Hoeppener 1917/18
 Marie Vucht 1919/20 1919-1930
 Johannes Greenberg 1929-
 Salme Mikkelson 1930-
 Edgar Sommer 1918/19

Psühholoogia ja loogika

Sergei Tsvetkov 1917
 Eduard Tennman 1919
 Johannes Semoer 1919/20
 August Kuks 1920-1922
 Johan Paavel 1922-1928
 Richard Kress 1928/29
 Aleksander Sternfeldt 1929/30
 Ella SUSI 1930-
Võimlemine ja tants
 Ivan Ivanov 1907
 Agate Margens-Herman 1909-1911
 Emma Savitskaja 1911-1918
 Margarethe Kiisel 1911-1914,
 1917-1920, 1922/23
 Eugen Otsmann 1918
 Bernhard Kiisel 1918/19
 Alide Kippasto-Laarman 1919-1923
 Niina Kusbock 1921-1924
 Agnes Puusepp-Rudolf 1923-1926
 Sofie Osevič 1924-
 Erna Käppa 1926-

Laulmine

Agate Margens-Herman 1907-1911
 August Topman 1911-13 1920/21
 Dionisii Orgusaar 1914
 Karl Leinus 1914-1916
 Olga Tomson 1916-1918
 Mihkel Lüdigi 1918/19
 Samuel Lindpere 1919
 Hans Viirman 1920
 Georg Reder 1921-

Arstid

Lydia Plotnikova 1909-1914
 Vassili Čižov 1915
 Lydia Männik-Mahlstein 1918-1920
 Katarina Otto 1920-1926
 Alviine Annus 1927
 Anna Rode 1927

Õ E P E T A J A D 1943/44. Õ.-A.

VIII Gümnaasium, Hariduse t. 3

1. Lender, Elfriede ,	direktor	1907 -
2. Susi, Ella ,	inspektor	1927 -
3. Anderkopp, Alise ,	õpetaja kt.	?
4. Emmo, Aleksander,	õpetaja	1937 -
5. Jungerman, Karl,	"	?
6. Kaasik, Sofia, <i>Ozari</i>	"	1917
7. Kallik, Saara,	"	1926
8. Kask, Ilka, <i>-Lender</i>	"	1939
9. Kõrv, Aili,	" kt.	?
10. Kopperman, Valter	" Ajutine kt. ?	?
11. Meritam, Mall,	tunniandja	1938
12. Miljan, Jaan,	õpetaja	-
13. Prommik, Leontine	"	1934
14. Randma, Linda	"	
15. Randmer, Leida	" kt.	
16. Roos, Ilse	"	
17. Seljandi, Hilda	"	
18. Stamm, Ellen	"	1935
19. Tols, Linda	tunniandja	
20. Vahtra, Leida,	õpetaja kt.	
21. Vallas, Endla,	" kt.	
22. Veskimäe, Juliette, <i>"Milberg"</i>		1930
23. Väinmaa, Ludmilla,	tunniandja	
24. Zastrov, Salme,	õpetaja	
25. Änilane, Elli,	tunniandja	

Elina, Alice ?
30.09.44

1939

10 õpetajat

E.Lenderi Tütarlaste Eraalgkooli

T U N N I K A V A

7.septembrist 1932, mida juhataja palub kinnitada
jäädavaks. 1. sept. 1933 on koolivalitsuse nõudel
parandatud emakeel.

K L A S S I D

	I	II	III	IV	V	VI	Kokku
Kodulugu	3	3	3				9
Usuõpetus	2	2	2	2	1	1	10
Emakeel	7 6/ 7	7	7	6	5	5	34 37
Ajalugu ja kodanikuõpetus	-	-	-	2	2	3	7
Matemaatika	5	5	5	5	4	5	29
Loodusõpetus	-	-	-	3	3	3	9
Maateadus	-	-	-	2	2	2	6
Joonistamine ja voolimine	2	2	2	2	2	1	11
Tööõpetus	2	2	2	2	2	2	12
Laulmine	2	2	2	2	2	2	12
Võimlemine ja tervis- hoid	2	2	2	2	1	1	10
I võõrkeel		3	3	4	4	4	18
II " "	-	-	-	-	3	3	6
Kokku:	24	27	27	32	31	32	176 176

NB! 7.aug. 1932 lubada alata I võõrkeelega I klassist ja
II võõrkeelega III klassist.

1933/34.ö.-a. andsid tunde I klassis:

Laur, Marta - eesti k. 7t., kodulugu 3t.,

Mikkelson, Salme - joonistamine 2t., usuõpetus 2t.

Osevič, Sofie - võimlemine 2t., tööõpetus 2t.

Reder, Georg - laulmine 2t.

Reder, Klara - matemaatika 5t.

E. Lenderi Erahumanitaargümnaasiumi

T U N N I K A V A

1933/34.ö.-a.

K L A S S I D

	Alamaste		Ülemaste			Kokku
	I	II	III	IV	V	
Emakeel	6	4	3	4	4	21
Matemaatika	4	4	3	2	2	15
Loodusteadus ja tervishoid	3	3	4	4	2	16
Maateadus ja kosmograafia	2	2	2	-	1	7
Ajalugu	2	2	2	3	3	12
Kodan. ja majandusteadus	-	-	-	-	2	2
Mõtteteaduse eelkursus ühes hingeteaduse ja eetikaga	-	-	-	2	2	4
I vöörkeel	5	4	4	4	4	21
II "	3	4	4	4	4	19
III " (valitav)	-	-	4	4	3	11
Joonistamine ja joonest.	2	2	-	-	-	4
Kehakasvatus	2	2	2	2	2	10
Usuõpetus	2	2	1	1	1	7
Käsitöö	1	1	1	-	-	3
Laulmine	1	1	1	1	1	6
Kokku:	33	31	31	31	31	158

Viimaste õppenõukogude protokollid 1943/44.ö.-a.
ja esimesed protokollid 1944/45.ö.-aastast kuni
4.detsembrini 1944. (vt. aadresse)

Protokoll nr. 7

Tallinna VIII Gümnaasiumi õppenõukogu koosolek 2.veebr.1944
kell 8 hommikul Hariduse t. 3.

Protokoll nr. 8

Tallinna VIII Gümnaasiumi õppenõukogu koosolek 9. märtsil
1944.a. kell 10 hommikul Kevade 4.

Päevakorras on õpilaste õppemaksust vabastamine /4 õpilast/
/Puuduvad õpetajate ja juhataja aalkirjad/ Protokollija A.Kõrv.

Protokoll nr.9

Tallinna VIII Gümnaasiumi õppenõukogu koosolek 31. märtsil 1944.
Kreutzwaldi 13 kell 10 hommikul.

Koos olid: dir.E.Lender, inspektor E. Süsi, õpetajad: H.
Seljandi, A. Kõrv, L.Vahtra, S.Zastrov, S.Kallik, L.Prommik, A.
Roos, J.Roos, A.Anderkopp, E.Stamm, J.Veskimäe, S.Kaasik, I.Kask.

Juhatab dir.E.Lender, protokollib A.Kõrv.

Päevakorras on:

1.Õpilaste edasijõudmise, käitumise ja hoolsuse
hindamine II õppepoolaastal.

2.Lahkunud õpilaste nimestikust kustutamine.

1.Õppenõukogu võtab teatavaks aineõpetajate poolt esitatud hin-
ded õpilaste edasijõudmise kohta õppeaineis ja toimetab õpilas-
te hindamist käitumises, hoolsuses, korralikkuses.

Vastavalt Linnakoolivalitsuse eeskirjale klassi- ja kooli-
kursuse lõpetamise kohta, otsustab õppenõukogu tunnistada klassi-
kursuse lõpetanuks järgmised õpilased:

/Klasside kaupa ja nimeliselt loetletakse, kes lõpetab, kellel
järelksam, kes jääb teiseks aastaks. Kokku lõpetas 427, järel-
ksam oli 53 ja teiseks aastaks jäi 9 õpilast./

2.Õppemaksu mittetasumise pärast kustutati õpilaste nimest: /6
õpilast: Ib-1, IIc-1, IV-1, Vb-3/

Koosolek lõppes kell 10.45 Juhataja:

Protokollija: Aili Kõrv

Õpetajad: S.Kaasik
S.Kallik (330;1)

Protokoll nr. 1

Tallinna VIII Gümnaasiumi õppenõukogu koosolekust 17. oktoobril 1944 kell 10.30 Kreutzwaldi 25.

Koos olid: dir. kt.E.Susi, õpetajad S. Kaasik, S.Kallik, M. Meritam, E.Stamm, L.Vahtra.

Päevakord: 1. Järeleksamite tähtpäevade määramine.

Toimuvad 19. ja 20. okt. kell 13 Hariduse 3

Lõppes kell 10.40 Juhataja: E.Susi

Protokollija: E.Stamm

Protokoll nr. 2

Tallinna VIIIGümnaasiumi õppenõukogu koosolekust 21. okt. 1944 kell 9.30 Kreutzwaldi 25.

Koos olid: dir. kt.E.Susi, õpetajad: /8/

Päevakord: Järeleksamite tulemusi.

2. Tundide jaotus (osaline).

3. Klassijuhatamised.

4. Uute õpilaste vastuvõtmine.

5. Lääne-Euroopa keele küsimus.

/6 õpilast ei olnud järeleksamitele ilmunud, mõnele anti 2 näd. pikendust, ka neile, kes rasketest liiklusoludest tingitult (ka mõned õpetajad) ei jõudnud õigeaegselt kohale/.

5. Va-prantsuse k., Vb-inglise k., IVa-prantsuse k., IVb-ingl.k. IIIa- " IIIb, IIIc-saksa k., IIc-saksa k., IIa, IIb-ankeet lastevanematele nende soovide teadasaamiseks õpitava keele suhtes.

Lõppes kell 11.15

Protokoll nr. 3

Tallinna VIII Keskkooli õppenõukogu koosolek 15. nov. 1944 kell 10.00 Kreutzwaldi 25.

Koos olid: dir. kt.E.Susi, õpetajad: /14/.

Päevakord: 1. Õppenõukogu sekretäri valimine.

/Valiti L.Vahtra ja E.Stamm/

2. Järeleksamite tulemusi.

Lõppes kell 10.55

Protokoll nr. 4

Tallinna VIII Keskkooli õppenõukogu koosolek 30.nov. 1944 kell 11 Kreutzwaldi 25

Koos olid: dir. kt.E.Susi, õpetajad /12/

Päevakord: 1. Komnoorte organisatsiooniga seoses olevaid küsimusi.

2. Käitiskomitee valimine.

3. Uute õpilaste vastuvõtmine.

4. Järeleksamite tulemusi.

5. Jooksvaid küsimusi.

1./Jääb lahendamata/- kuna meie koolile ei ole määratud komnoorte organiseerijat...

2.

2. Käitiskomitee volinikuks valitakse õpetaja Visnapuu, asemikuks õp. Meritam. Sotsiaalkindlustusala volinikuks kooliteenija Olev.

.....

Lõppes kell 12.05.

Protokoll nr. 5

Tallinna VIII Keskkooli õppenõukogu koosolekust 4. dets. 1944 kell 15.45 Hariduse t. 3.

Koos olid: dir. K.Kärk, insp. E.Susi, õpetajad /11/.

Päevakorras õpilaste Rimmelga ja Jaansoo palved /õppetöö jätkamiseks/.

Lõppes kell 15.55.

Elfriede Lenderi Eragümnaasiumi

III kl. 57 õpilase
eesnimed 1919.aastalVa kl. 30 õpilase
eesnimed 1944.aastal~~Erka~~
Grete

Erika 4x

Marta 3x

Hilja 2x

Helmi 3x

Hildegard

Olga

Linda 2x

Alma 2x

Selma

Käthe

Benita 2x

Irma

Elsa 2x ~~Hermine~~

Salme 2x

Arda

Marie

Antonina 3

Aino

Gerda

Alice

Erna 3x

Hilda 3x

Elviine

Elisabeth

Armilde.

Angela

Wally 2x

Mahta

Aliide

Meeta 2x

Ella

Märalda

Hermine

Alviine

Emmy

Hulda

Josefine

Anete

Silvia 2x

Inna

Walborg

Aino 4x

Niina

Tiia

Saima

Lydia 2x

Iris

Maret

Ethel

Gabriele

Maimu

Rea

Virve

Vilma

Alice

Heljo

Laine

Lilian 2x

Astrid

Lenderi stipendiumi
tähtaeg 25.sept.

Fotokoopia

25.apr. lõpeb tähtaeg sooviavalduste esitamiseks stipendiumi saamiseks koolijuhataja E.Lenderi nimelisest mälestusfondist. Teatavasti panid kooli endised õpilased ja õpetajad kokku summa, mis tuleb jagamisele pedagoogiks õppivale naisüliõpilasele eesti keele alal täiendamise otstarbel. Seejuures on soovitatav, et stipendiumisaaja pühendaks osa oma ajast jagades oma teadmisi eesti noortele, kas oma õpingute ajal või pärast oma kutsetöö kõrval. Stipendiumid (2) tulevad jagamisele üks USA-s, teine Austraalias elunevale naisüliõpilasele.

Sooviavalduse saata: Mrs. Astrid Parmaski nimele:

156-08 Riverside Dr. West. Apt. 4H, New York, N.Y. 10032.

Lenderlased

500 dollarlise stipend. naisüliõp.
.....Anneliis Elmend

Pilt

Foto J. Räägo

IV klassi õpilase koolipäev

1936. aastal

Mälestus.

Teisipäev

1. Eesti keel (gramm.)
2. Matemaatika
3. Maateadus
4. Laulmine
5. Võimlemine

On septembrikuu. Teist aastat ollakse uues koolimajas (Kreutzwaldi 25). Kell pool 9 algab juba laste kogunemine garderoobis, kus igal klassil on oma riietehoidmise lahter, võreuks ees. Mustast satäänist tuhvlikott pödranahast taldadega tuhvlitega ootab tuttavaid jalgu. On veel soe ja mantleid polegi varna riputada. Pruun nahast portfelli uuesti näppu ja üles oma klassi. Korrapidajad, sel päeval aknapoõllest reast tagumine pingipaar, on esimesena kohal ja kirjutavad kõige varasemate tulijate nimed tahvlile. Kah omamoodi võistlus. Nead tohivad tahvlile kirjutada, sest neil on ülemvõim tahvli, kriidi ja tahvlilapi üle. Kui kell lähenob hommikupalvuse algusajale (³⁹/₄), on tulijaid robinat, neid ei jõua enam keegi ^{tahvli} järjekorda panna. Käib lühike turr. On aeg lauluraamat koolikotist välja võtta ja rivvi astuda. Keegi nõõbib kiiruga kraed (trukkidega) kleidile. Peaaegu oleks unustanud ilusa sileda pikeest bubikrae koolikotti päevaraamatu ~~ka~~ vahele. Esimese tunni õpetaja liitub ka riviga. Saalis seisame juba neljandas reas. Pikkade tumedate patsidega vanema klassi (^{Toomara}) õpilane istub klaveri taha, lööb paar akordi ja meie laulame täna laulust" Kalla, kallis isa käsi, rahu minu südame" esimese salmi. Siis avab praost Kõõgardal -kes Keila rongi pealt alati õigeks ajaks kohale jõuab -oma väikese mustakaanelise raamatu, kus palju lahtisi lehti vahel, ning ütleb jutlusekohase salmi. Sellele järgneb viieminutiline jutlus, siis palvetus ning seejärel laulame meie ülejäänud 2 salmi. Siis poolpööre ja alates vanematest klassidest tühjeneb saal. Meiega liituvad pingilistujad, ⁿⁱⁱ need hilinejad, kui ka need, ^{kes} püsti seismist ei talu, sest kohe ähvardab neid minestus.

Klassiuksel algab kõva sumin. Igaüks kiirustab oma kohale. Eriti kiire on neil, kes tahavad eesti keele harjutusse veel mõned puuduvad k, p, t-d panna. Kellel harjutus päris tegemata, see tõuseb küll pooleldi püsti, kui õpetaja klassiuksele ilmub, vajub siis kiiresti kohale, et harjutust lõpetada, kunika õpetaja

ja päevaraamatuga tegeleb.

Kõigil on laudadel pruunis paberis päevik, raamat ja vihik, koolilaua õõnsuses nahkne pinal sullepea, pliiatsi ja kummiga. Tindipott on koolilaua sees parajalt täis ja sinine.

Korrapidajad õpetajad kõrval laua ääres on puudunud juba nimetanud ja oma kohale tulnud. Nüüd tõuseb ka õpetaja ja käib pinkideread läbi, harjutuse äratagemist kontrollides. Mõni saab kiita puhta töö eest, mõnele öeldakse, et ära kiirusta kodust tööd tehes. Siis nimetab õpetaja selle, kes tahvlile harjutust läheb kirjutama ning teise, kes suuliselt vastab eesti keele grammatika keerulisi küsimusi. Veel vastavad paar õpilast ja järgneb uue aine seletus. Lõpuks suuliselt uue harjutuse läbilugemine kohapealt - ja ongi kell. Üks tund saia läbi, aga ees ootas matemaatika. Siin juba värises paljude süda, kui õpetaja oma märkmikku silmitses. Kes nüüd läheb tahvli juurde, kas nimekirja lõpust või keskelt. Kõik jälgivad õpetaja sõrme ja pilgu liikumist. Nimi kõlanud, läheb üle klassi kuulmatu kergenduskahin. Tahvli ees seisab vastaja, kes võis seal mõnikord kriiti keerutada seda ja teistpidi, aga matemaatilisel õiget ~~arv~~ aru kuskult välja ei keerutanud. Mõnikord lasti piinalavalt koha tulema ja asemele kutsuti helgem pea, samasugust pead küll kunagi mitte, sest ka tolleaaja õpetajal oli oma kannatusemõõt.

Maateadus oli hoopis kenam tund. Igal oma isiklik kooliatlas (D. Koppel. Kooliatlas II. 1936) laual lahti, aga suurel, tahvli keskel rippuval maakaardil, mille korrapidajad olid klassi toonud, liikus vastaja kepp piki Selja jõge Soome lahe poole. Õpetaja noogutas heatahtlikult, kuna vastaja käeliigutus kepiga oli väga korrektne: kepiots ei puudutanud maakaarti ja alustas õigesti liikumist jõe ~~alamjooksult~~ ~~ning~~ ning liikus sinise vee kogu poole õigete jõnksudega. Ka Kunda, Pada ja Purtse leiti ja järgmine vastaja nimetas ülejäänud Pandivere kõrgustikult alguse saavaid puhtaveelisi kalarikkaid jõgesid. Siis rääkis õpetaja järgmise peatüki Eestimaast.

Tund lõpeb. Kõht on tühi. Mõned tõttavad söögiruumi võileibadega maiustama, eriti need, kelle emad laudade taga neid müüvad. 5 senti maksavad lihtsamad, uhkemad - mahlaka salatikatte peal kroonimas apelsinilõik - maksavad rohkem. Mõned istuvad aga sel vahetunnil klassis omal kohal ja söövad kodust toodud võileibu ning joovad pudeliga kaasavõetud kohvi või piima peale.

Pärast sööki jätkub veel aega kulli mängida või jalutada. Soojade ilmadega võis avaral kooliõuel tegutseda. Mängitakse keksu, pallikooli, kuni uksele ilmub koolikell ning kõik tor-

mavad majja.

Algab laulutund. Igal on ees pikk sile Riho Pätsi "Lämmik-laulik". Lauluõpetaja ütleb laulu nime ette ja lehekülje nging kõlab "Mälestus Pühajärvelt", "Suur kontsert".... lõpuks "Eesti lipp".

Järgneb veel üks kerge tund, võimlemine. Õpetaja rivistab mustades lühikestes dressides tüdrukud, loendab üle ja kamandab soojendusjooksule. Jooks vaheldub mitut moodi kõnniga: harilik, varvastel, kandadel, jala välistel ja sisemistel külgedel. Seekord alguseks kõik. Täna on kõikidel kaasas tennisepall ja hüppenöör. Läheb lahti pildumiseks ja hüppamiseks. Eriti lõbus on tunni lõpp, kui algab võistlus. Üks keerutab ringi keskel hiigelnööri liivakotiga. Ringisolijad peavad õigel ajal üles hüppama. Kelle jala taha nöör takerdub, langeb sõõrist välja. Kes jääb seekord viimaseks hüppajaks? Enne kellahelinat lõpeb tund. Kes kiirustab dušši alla, kes peseb niisamuti. Kella helisedes on kõik tüdrukud jälle koolikleitades. Veel üks käik klassi. Kes tahab, paneb võimlemisasjad klassikappi. Mapp pingisahtlist näppu - ja koju.

vt. lk. 7, lõik 2

Sanderi uuli
1. maja elates 1907

← Suur-Karja 13

Douglass 2
↓

FK 37372-1

Sanderi uulimaja 1914-198. FK 37372-2

vt. lk. 12

3

Maakri 28

FK 37372-3

Länderi koolimaja 1918-1935

4

Kreutzwaldi 25 FK 37372-4

Projekt: H. Johanson

Hjalmar Märska fotod
Maikuu 1988.2.